Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Diplomová práce

Bc. et Bc. Barbora Genserová

Retroaktivní infinitiv v češtině

Czech Retroactive Infinitives

Praha 2023

Vedoucí práce: doc. Mgr. Radek Šimík, Ph.D.

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce doc. Mgr. Radku Šimíkovi, Ph.D., za cenné rady, komentáře, konzultace, stromy a nové obzory. Mgr. Františku Martínkovi, Ph.D., děkuji za trpělivost a pomoc při výběru tématu. V neposlední řadě *zaslouží poděkovat* všichni mí blízcí a přátelé z Prahy i Frýdku-Místku za veškerou pomoc a podporu, které se mi od nich dostalo.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 7. května 2023 Barbora Genserová

Abstrakt (česky)

Cílem diplomové práce je komplexní popis českých konstrukcí s retroaktivním infinitivem typu *Ta skříň potřebuje opravit* a *Nepotřebuju od tebe pomoct*, v nichž je pasivní význam vyjádřen aktivní formou slovesa, a tyto konstrukce jsou proto považovány za skryté pasivy.

Teoretická část popisuje obecné možnosti užití infinitivů a infinitivních konstrukcí s důrazem na konstrukce ve spojení se semilexikálními slovesy. Věnuje se také možnosti vyjádření pasivní perspektivy pomocí kanonického pasivu a dalších sekundárních diatezí, zejména diatezí typu agens–patiens a agens–adresát/recipient, neboť vztahy těchto aktantů jsou centrální také u retroaktivních infinitivů. Dále shrnuje dosavadní stav bádání o retroaktivních infinitivech a jejich teoretický popis.

Empirická část představuje analýzu vět s retroaktivním infinitivem na materiálu Českého národního korpusu, testuje jejich vlastnosti v porovnání s aktivními a kanonicky pasivními konstrukcemi. V některých charakteristikách se retroaktivní infinitivy podobají pasivům, především reflexivitou, vlastnostmi subjektu, s nímž se pojí, a důsledným odsunutím agentu z pozice subjektu. Na rozdíl od kanonického pasivu ukazují jasnou preferenci dokonavého vidu slovesa v infinitivu a umožňují obsazení subjektové pozice sémantickou rolí adresáta/benefaktora, a jsou tedy konkurenční formou kanonického pasivu pro vyjádření pasivního významu ve větách, v nichž je jmennou frází v nominativu explicitně vyjádřen strukturní dativ.

Klíčová slova (česky)

pasivum, retroaktivní infinitiv, infinitiv, (pseudo)modální sloveso, konstrukce, argumentová struktura, korpusová lingvistika, čeština

Abstract (in English):

The aim of this thesis is to provide a comprehensive description of the Czech construction with retroactive infinitives, such as *Ta skříň potřebuje opravit* (‘That cupboard needs fixing’) and *Nepotřebuju od tebe pomoct* (‘I don't need help from you’), which express a passive meaning through an active form of the verb. These constructions are therefore considered hidden passives.

The theoretical part describes the general possibilities of using infinitives and infinitive constructions, with an emphasis on constructions with semi-lexical matrix verbs. It also focuses on the possibility of expressing passive perspective through canonical passive and other secondary diatheses, particularly the agent–patient and agent–addressee/recipient diatheses, as the relationships between these actants are also central to retroactive infinitives. Additionally, it summarizes the current state of research on retroactive infinitives and their theoretical description.

The subsequent empirical part presents an analysis of sentences with retroactive infinitives based on the material from the Czech National Corpus, analysing their properties in comparison to active and canonically passive constructions. In some characteristics, retroactive infinitives resemble passives, particularly in reflexivity, subject properties, and the consistent removal of the agent from the subject position. Unlike the canonical passive, retroactive infinitives show a clear preference for perfective aspect in the infinitive and allow the subject position to be occupied by the semantic role of the addressee/benefactor, making them a competitive form of the canonical passive for expressing passive meaning in sentences where the nominative noun phrase position is explicitly occupied by a structural dative.

Klíčová slova (anglicky):

passive voice, retroactive infinitive, infinitive, (pseudo)modal verb, construction, argument structure, corpus linguistics, Czech language

OBSAH

1 ÚVOD 8

2 INFINITIV 10

2.1 KONTROLA X NADZVEDNUTÍ 11

2.2 SLOVANSKÝ AKUZATIV S INFINITIVEM 14

2.3 INFINITIVY V KONSTRUKCÍCH SE SEMILEXIKÁLNÍMI SLOVESY 15

2.3.1 Konstrukce se slovesy dát a nechat 17

2.3.2 Pseudomodální slovesa 22

3 PASIV 23

3.1 KANONICKÝ PASIV 24

3.2 REFLEXIVNÍ FORMA SLOVESNÁ 27

3.3 REZULTATIVNÍ DIATEZE 28

3.4 RECIPIENTNÍ DIATEZE 30

4 RETROAKTIVNÍ INFINITIV 32

4.1 DOSAVADNÍ VÝZKUM 32

4.2 ŘÍDÍCÍ SLOVESA 41

5 OTÁZKY A HYPOTÉZY 43

6 VÝZKUM 45

6.1 VZOREK 46

6.1.1 Anotace 47

6.1.2 Sporné případy 49

6.1.3 Tendence ve vzorku 1000 výskytů 52

6.1.4 Anotovaný vzorek 55

6.2 VÝSLEDKY 56

6.2.1 Tranzitivita infinitivu 57

6.2.2 Vid 58

6.2.3 Reflexivita 61

6.2.4 Subjekt 65

6.2.5 Agens 68

6.2.6 Patiens a adresát/benefaktor 71
6.2.7 Statistické zpracování výsledků 74
6.2.8 Nejfrekventovanější případy 75
6.3 DISKUSE 77
7 ZÁVĚR 79
SEZNAM LITERATURY 81
SEZNAM TABULEK 88
SEZNAM PŘÍLOH 89
PŘÍLOHY 90

Každý debil může napsat baladu

- Dobroslava Čepcová

1 Úvod

*[…] aby z nich nevyrostla další generace věčně nas*** dospělých, kteří s okolím komunikují přes cedule a cedulky, i když by ze všeho nejvíc potřebovali obejmout a uvařit kakao.*

- Stanislav Biler, A2larm, 30. 3. 2023

Při formulaci výpovědi si může mluvčí vybrat, jakým způsobem vyjádří realitu. Může klást důraz na původce děje, jeho výsledek nebo osobu, která z děje má prospěch. A jednou z možností, jak do popředí postavit právě požadovaný element, je užití pasivní struktury. Ta může mít podobu typického opisného pasiva, ale také různých konkurenčních forem.

Na začátku citovaná věta ilustruje jeden ze způsobů vyjádření pasivní perspektivy: Kdo bude objímat a kdo vařit kakao? Pro mluvčího tyto otázky nejsou centrální, důležitý je ten, koho se činnosti vyjádřené slovesy v infinitivu dotýkají. Subjekt *dospělí*, v druhé části věty povrchově nevyjádřený, má v jednom případě sémantickou roli patiens a v druhém benefaktor (případně adresát), v obou případech je tak agens odsunut z pozice subjektu a věta získává pasivní význam, přestože finitní sloveso je v aktivním tvaru. Tyto infinitivy se skrytým pasivem se nazývají retroaktivní infinitivy a vyskytují se po slovesech *chtít*, *nechtít*, *potřebovat*, *zasloužit* nebo *zasluhovat*. Jedná se o produktivní konstrukce užívané v každodenní komunikaci i v mediálních textech, přesto jim z lingvistického hlediska bylo věnováno málo pozornosti. Tato práce si klade za cíl přispět k popisu této konstrukce za použití reálných dat z jazykových korpusů.

Práce je strukturována následovně: kapitola 2 se věnuje popisu českého infinitivu a infinitivních konstrukcí. Zvláštní pozornost je věnována konstrukcím, v nichž je infinitiv zanořen pod semilexikální slovesa, se kterými tvoří jeden komplexní predikát. Kapitola 3 shrnuje teoretický popis kanonického pasivu, tedy formy „být + pasivní participium“, a věnuje se dalším možným pasivním diatezím. V kapitole 4 je shrnut dosavadní stav bádání o retroaktivních infinitivech. Na jeho základě pak je pak představena souhrnná charakteristika této konstrukce v češtině.

Empirická část sestává z kapitol 5 a 6. V kapitole 5 jsou představeny výzkumné otázky a hypotézy vycházející z dosavadních teoretických popisů a z dílčích studií na malém vzorku dat. Stěžejní částí práce je kapitola 6, v níž je popsán výběr vzorku korpusových dat, metodologie výzkumu, jeho průběh a analýza výsledků. Kapitola 7 je shrnutím práce, výsledků výzkumu a možností dalšího bádání v oblasti retroaktivních infinitivů i infinitivních konstrukcí obecně.

2 Infinitiv

Výzkum představený v této práci je zaměřen na infinitivní konstrukci, proto na tomto místě budou shrnuty relevantní poznatky týkající se infinitivu. Morfologické charakteristiky infinitivu a jeho místo v systému slovesných tvarů byly popsány v gramatikách českého jazyka, proto zde budou ponechány stranou. První velkou monografickou prací o infinitivu v češtině byl Svoboda (1962). Témata Svobodou nastíněná následně samostatně rozvíjejí další autoři i v jiných teoretických rámcích (viz ještě dále). Tato část práce se zaměří na syntaktický popis českých infinitivních konstrukcí, zvláštní pozornost bude věnována zanořeným infinitivům, a to především ve spojení s (pseudo)modálními slovesy či obecněji se semilexikálními slovesy.

Ze syntaktického hlediska tvoří infinitiv jádro infinitivní skupiny (fráze), může být také jediným členem této skupiny (*Nesahat!*). Tradičně se rozlišují infinitivní skupiny samostatné a nesamostatné. Samostatné infinitivní skupiny se vyskytují v různých typech infinitivních vět: ve větách oznamovacích, přacích, zvolacích, rozkazovacích nebo tázacích (viz např. Svoboda 1962):

(1) *Krásná lesní tráva, jen si do ní lehnout*

(2) *Být už tak konečně víkend!*

(3) *Takhle se chovat ve společnosti! Že se nestydíš.*

(4) *Nežvanit a pracovat!*

(5) *Což tě tak, drahá, oběsit?*

(6) *Proč se pořád snažit?*

V procesu komunikace mohou tyto infinitivy fungovat jako výpovědi, tzn. mohou být osamostatněny. Grepl/Karlík (1998: 398) navrhují proces tohoto typu: Souvětí s vedlejší podmětnou/předmětnou větou >> věta s infinitivní konstrukcí ve funkci podmětu/předmětu >> samostatný infinitiv v platnosti celé věty:

(7) *Přikazuji ti, abys vystoupil z vlaku >> Přikazuji ti vystoupit z vlaku >> Vystoupit z vlaku!*

Nesamostatný infinitiv se vyskytuje v různých konstrukcích, které se od sebe liší mírou syntaktického začlenění infinitivní skupiny. K syntakticky nezačleněným infinitivům patří věty typu (8) a (9):

(8) *Ne a ne zapršet.*

(9) *Ohromit jsi mě neohromila*.

Prvním typem vět se zabýval už Svoboda (1962), který je klasifikoval jako jeden typ infinitivu přísudkového. V novějších pracích se mluví o tzv. frustrativu, infinitivní konstrukci, která „se skládá z koordinačně spojených negativních morfémů *ne* (*nie*) a infinitivu slovesa, přičemž mezi těmito dvěma částmi konstrukce se mohou vyskytovat další členy“ (Rybová 2018: 125) a která vyjadřuje, že vyžadovaná akce nebyla dokončena navzdory očekávání mluvčího (Hansen 2010: 175).

Druhý výše zmíněný zvláštní typ samostatného infinitivu se v literatuře dříve označoval jako infinitiv navozovací (Svoboda 1962: 38) nebo zřetelový (kvůli možné parafrázi vedlejší větou zřetelovou) (Poldauf 1960), v novější literatuře jsou tyto konstrukce označovány jako tematický infinitiv. Jde o infinitivní konstrukci, která obsahuje infinitivní a finitní tvar téhož slovesa v neměnném pořadí [$V_i$inf V_if] (Lehečková/Januška 2020: 412).

Nesamostatný, syntakticky začleněný infinitiv vstupuje do syntaktických vztahů ve větě. V tradičním popisu se infinitivní konstrukce dělí podle platnosti různých větných členů (viz PMČ): mohou zaujímat roli podmětu (10), předmětu (11), příslovečného určení (12) či doplňku (13) (doklady z PMČ):

(10) *Vadilo by mi být poslední v každém závodě.*

(11) *Umínil si naučit se za rok anglicky.*

(12) *Kvést růže, byl bych tam šel hned.*

(13) *Spatřil jsem ho vystupovat z vlaku.*

V jiném možném rozdělení infinitivů nehraje hlavní roli jejich větněčlenská platnost, ale to, je-li infinitiv zanořený pod řídící sloveso. Výsledné skupiny se však od tradičního pojetí příliš neliší. Např. Půda (2018: 39) tak rozděluje struktury nezávislé (14), závislé nezanořené (závislé na celé klauzi, (15)) a závislé zanořené pod řídící sloveso (16):

(14) *Mít (já) tak dvacet let.*

(15) *Nebýt tebe, nenašla bych to dodnes.*

(16) *Stačilo (mi) podívat se tam jen jednou*.

2.1 Kontrola x nadzvednutí

Panevová v *Mluvnici současné češtiny* infinitivní konstrukce neklasifikuje podle větných funkcí, ale podle typu koreference, a soustředí se na několik typů konstrukcí podle způsobu kontroly (2014: 164nn.). Kontrola je termín z generativní gramatiky a označuje vlastnost sloves, která „vyžadují nebo umožňují koreferenci některého ze svých doplnění

s (nevyjádřeným, ale implikovaným) subjektem infinitivu“ (Panevová 2014: 169). Antecedent, tedy doplnění maticového slovesa, se nazývá kontrolor (controller), postcedent, subjekt infinitivu, kontrolovaný člen (controlee) (Panevová 1996: 1; Panevová 2014: 169; Karlík/Štícha 2011: 928).[1] Nevyjádřený kontrolovaný subjekt se v generativním popisu chápe jako prázdná kategorie PRO (zájmeno bez fonetické realizace koreferenční s argumentem řídícího slovesa). Rozlišuje se kontrola arbitrární, při níž reference k subjektu infinitivu zůstává nevyjádřena, jako ve větě (17), kde nelze přesně určit, kdo má zatelefonovat Marii (Karlík/Štícha 2011: 929), a nearbitrární (18), kde je subjekt infinitivu lexikálně specifikován (tamtéž).

(17) *Bylo by dobré zatelefonovat Marii.*

(18) *Petr se bránil zatelefonovat Marii.*

Jemnější rozlišení nabízí Panevová (2011), která shrnuje obvyklé dělení konstrukcí s kontrolou a rozděluje je do čtyř kategorií:

(i) slovesa nadzvednutí vs. kontroly

(ii) slovesa s obligatorní kontrolou vs. s neobligatorní kontrolou

- obligatorní je kontrola u sloves, která koreferenci mezi subjektem infinitivu a jeho antecedentem vyžadují jako jedinou možnost, neobligatorní v případech, kdy je tato koreference jen jednou z možností

(iii) exhaustivní vs. parciální kontrola

- exhaustivní kontrola: PRO-subjekt je zcela koreferenční se subjektem nebo objektem nadřazené struktury, např: *Petr$_i$ litoval, že Pavel$_j$ se rozhodl* [PRO$_{*i/j}$ *zatelefonovat Marii*]
- parciální kontrola: kontrolor v maticové větě je součástí skupiny, kterou označuje PRO-subjekt, viz: *Petr$_i$ by preferoval* [PRO$_{i+n}$ *setkat se před kinem*] (Macurová 2009: 65)

(iv) arbitrární kontrola

- maticová věta obsahuje sloveso bez subjektu; Panevová místo arbitrární kontroly používá pojem generalizovaného konatele (2011: 538)

[1] V tradiční syntaxi se konstrukce, kde sloveso v infinitivu má svůj valenční rámec, ale jedno jeho doplnění je strukturně nevyjádřitelné, popisuje různě. Svoboda (1962) užívá pojmy *infinitiv stejnopodmětový* a *různopodmětový*, Grepl/Karlík (1986) oddělují infinitiv *tautoagentní* a *heteroagentní* nebo *heteroaktantový* a *tautoaktantový* (1998).

Rozdělení v bodu (i) – na slovesa kontroly nebo nadzvednutí – dělí slovesa podle toho, jestli udělují tematickou roli svému subjektu (srov. Karlík/Veselovská 2009). Řídící sloveso v kontrolových konstrukcích sémantickou roli svým argumentům přiděluje. Konstrukce s nadzvednutím (raising) naopak obsahují řídící sloveso, které sémantickou (tematickou) roli svému subjektu neuděluje. Argument v pozici subjektu infinitivní fráze získává sémantickou roli od slovesa v infinitivu, ale nemůže být realizován, protože nemá přidělen pád (v infinitivní frázi nemůže být vyjádřen). Posouvá se proto (nadzvedává) do pozice subjektu řídícího slovesa, která je pozicí argumentovou (pro aktant), ale argument v ní není. Takto „nadzvednutý" argument po sobě zanechává stopu v infinitivní frázi. Struktura konstrukce s nadzvednutím vypadá takto:

(19) *Petr$_i$ se (mi) zdál [t$_i$ být smutný]* (Taraldsen Medová 2017)[2]

Pro hloubkovou strukturu vět se slovesy nadzvednutí a kontroly se předpokládají rozdíly v počtu hloubkových argumentů (Panevová/Rosen 2011: 903): „Ve větách, které jsou co do povrchové struktury identické, mají slovesa typu raising v hloubkové struktuře o jeden argument méně než u slovesa kontroly."

Pokud tedy větný komplex obsahuje více sloves, musí samostatně realizovat všechny argumenty všech těchto sloves. Veselovská (2009) uvádí příklady vět (20) a (21):

(20) *Jana slíbila Petrovi prodat auto.*

(21) *Počasí se zdá být krásné.*

Ve větě (20) se slovesem kontroly jsou slovesa *slíbit* a *prodat*, s theta rolemi A1 (agens), A2 (druhé valenční doplnění – zde patiens[3]). V komplexní struktuře s těmito dvěma slovesy, kde *prodat* je ve tvaru infinitivu, u něj musí být vyjádřeny role A1 i A2, a to buď vedlejší větou:

(22) *Jana slíbila Petrovi, že **Eva** prodá auto -> Eva* je A1, *auto* A2

(23) *Jana slíbila Petrovi, že **pro** prodá auto -> auto* je A2, A1 je nulové zájmeno, které však má danou morfologickou podobu,

nebo infinitivem:

(24) *Jana slíbila Petrovi **PRO** prodat auto -> auto* je A2, A1 je PRO – zájmeno bez morfologické dané formy, koreferenční se subjektem maticového slovesa

[2] K podrobnější analýze vět typu *Petr se mi zdál být smutný* viz Karlík/Štícha (2011: 937nn.).
[3] Určování sémantických rolí se řídí koncepcí FGP a slovníku *Vallex* s určitými úpravami, viz kap. 6.1.1.

Jednotka realizující A1 infinitivu může být tedy přítomna overtně, nebo za ni považujeme kontrolované PRO.

Naopak ve větě (21) se slovesem nadzvednutí má řídící sloveso *zdát se* subjekt (*počasí*), ale ne vlastní theta roli A1, neboť *počasí* je A1 infinitivu *být (krásné).* Podmět infinitivu zde byl nadzvednut do role subjektu maticové věty.

2.2 Slovanský akuzativ s infinitivem

Jedním z typů konstrukcí s kontrolou, které jsou v jedné ze svých možných struktur podobné retroaktivním infinitivům, jsou podle Panevové (2014: 172) věty typu *Viděl jsem ho stát na té židli*, kde patiens řídícího slovesa je koreferenční se subjektem infinitivu.[4] Tyto věty jsou také nazývány tzv. slovanský akuzativ s infinitivem, podle vzoru latinské konstrukce akuzativu s infinitivem, která se vyskytuje kromě češtiny v několika dalších slovanských jazycích (Panevová 2014: 172, Panevová 2008). Jde o slovesa převážně pasivního smyslového vnímání jako *vidět*, *spatřit*, *zahlédnout*, *slyšet*, okrajově také *cítit*, *přistihnout* nebo *zažít* (Panevová 2014: 172). Infinitiv v těchto větách má z hlediska závislostní syntaxe funkci doplňku, protože vykazuje dvojí závislost (Panevová 2008). Subjekt infinitivní fráze (vyjádřený ve větě akuzativním jménem) získává tematickou roli od slovesa v infinitivu, ale pád je mu přidělen řídícím slovesem (Caha 2017).

Tato konstrukce se vyskytuje u tranzitivních a častěji u netranzitivních sloves, ale také ve spojení se všeobecným subjektem infinitivu:

(25) *Viděli jsme mlátit mladé lidi.*

Méně častý výskyt této konstrukce s tranzitivními slovesy Panevová vysvětluje potenciální dvojznačností, neboť v takových větách jsou realizovány dva povrchové akuzativy, a tato nejednoznačnost přetrvává i při povrchovém vypuštění jednoho z nich:

(26) *Pozorovatelé viděli vojáky odvádět velitele.*

(27) *Viděli jsme mlátit mladé lidi.*

Tyto konstrukce se podle Panevové (2008: 169) vyskytují ve dvou strukturních variantách: v jedné je patiens řídícího slovesa koreferenční s agentem infinitivu, ve druhé je patiens řídícího slovesa všeobecný nebo lexikálně nespecifikovaný:

(28) *Nerada bych slyšela to, co vám řeknu, předčítat u soudu.*

[4] Klasifikace těchto konstrukcí není jednoznačná. Caha (2003) nabízí tři možnosti analýzy: exceptional case marking, nazdvednutí podmětu na objekt, sloveso s kontrolou. Pro každou možnost nabízí řadu argumentů i problematických bodů a k žádné se jednoznačně nepřiklání.

Věty typu *Viděli jsme mlátit mladé lidi* se všeobecným konatelem děje v infinitivu Panevová (2017: 222) popisuje jako konstrukce, v nichž aktivní infinitiv má pasivní význam, a řadí je tak ke stejné skupině jako retroaktivní infinitivy.

Věty typu *viděli jsme mlátit mladé lidi* se retroaktivním infinitivům jako *Marie potřebuje milovat* skutečně podobají v tom ohledu, že ani u jedné z konstrukcí nelze jednoznačně určit, má-li subjekt sémantickou roli agentu, nebo benefaktora, a oba typy vět lze přeformulovat dvojím způsobem:

(29) *Viděli jsme, jak jsou mláceni mladí lidé.* vs *Viděli jsme, jak mladí lidé někoho mlátí.*

(30) *Marie potřebuje být milována.* vs *Marie potřebuje někoho milovat.*

Věty typu (30) jsou však jen jednou z možných retroaktivních struktur; podrobnější analýza těchto konstrukcí bude následovat v dalších kapitolách práce.

2.3 Infinitivy v konstrukcích se semilexikálními slovesy

Výše byly popsány samostatné a nesamostatné syntakticky nezačleněné infinitivy. Třetí skupina nesamostatných začleněných infinitivů, jak upozorňuje Kyncl (2008: 13), obsahuje různorodé konstrukce, jejichž syntaktické vlastnosti se mění v závislosti na struktuře, ve které se vyskytují; status infinitivní konstrukce závisí na charakteristikách řídícího slovesa. Následující věty všechny obsahují infinitivní konstrukci závislou na řídícím slovese, avšak pokaždé s jinou mírou závislosti (ibid.: 15):

(31) *Viděl jsem Petra hrát tenis.*

(32) *Petr se rozhodl hrát tenis.*

(33) *Petr začal hrát tenis.*

(34) *Petr musí hrát tenis.*

Infinitivní konstrukce v prvních dvou příkladech je možné nahradit vedlejší větou (závislou klauzí), druhé dvě ne, jejich syntaktická závislost na řídícím slovese je tedy větší (ibid.: 16).

Infinitivy jsou tedy součástí komplexních struktur spolu s auxiliáry, lexikálními slovesy (viz (16)) i se slovesy, která mají vlastnosti společné jak s gramatickými, tak lexikálními jednotkami. Kyncl (2008) definuje skupinu tzv. semilexikálních sloves, která mají jak vlastnosti lexikálních sloves jako úplné morfologické paradigma, možnost negace

a elipsy, tak také vlastnosti funkčních sloves jako možnost pouze infinitivního doplnění, neschopnost tvořit imperativ, pasivní tvary a vidové dvojice.

Česká modální (a do jisté míry fázová) slovesa mají bohaté morfologické paradigma, mohou být negována, což jsou vlastnosti lexikálních sloves, na druhou stranu u většiny z nich není možné doplnění vedlejší větou (kromě *chtít*) a netvoří vidové dvojice, a proto podle Kyncla patří do skupiny semilexikálních sloves (Kyncl 2008: 11).

Semilexikalitu přitom Kyncl bere jako škálu, a to celou tuto kategorii jako přechodnou mezi funkčními a lexikálními slovesy (semilexikální jednotky jsou přitom derivovány spíše z lexikálních než funkčních sloves), ale připouští také různou míru „semilexikality" u sloves, která do této kategorie spadají. Na této škále se může pohybovat i jedno sloveso v případě, že je lze užít v různých významech: jak zaznělo výše, je závislost infinitivních konstrukcí různá podle toho, s jakým řídícím slovesem se pojí. Záleží ale také na konkrétním významu, v jakém je taková struktura užita. Příkladem může být německé sloveso *kriegen* ‚dostat', které k sobě může vázat jak nominální, tak infinitivní doplnění, v každém případě s jiným významem a jinou syntaktickou strukturou: v případě nominálního doplnění vzniká struktura slovesa lexikálního slovesa ve funkci jednoduchého predikátu s objektem ve významu ‚dostat něco', v případě infinitivního doplnění naopak vzniká komplexní predikát (bez objektu) s pasivním významem a z *kriegen* se stává semilexikální řídící sloveso:

(35) *Das Kind kriegte ein Geschenk von seinen Eltern.*
‚Dítě dostalo od rodičů dárek'

(36) *Das Kind kriegte einen Zahn gezogen.*
doslova ‚Dítě dostalo vytrhnutý zub', ve významu ‚Dítěti vytrhli zub'

Ve funkčních přístupech jsou tyto struktury analyzovány jako výsledek různého stupně gramatikalizace, tedy procesu, v jehož důsledku „lexikální jednotky získávají v jistých kontextech gramatické funkce, resp. gramatické jednotky nové gramatické funkce" (Hansen 2017). Spočívá v rozšíření rozsahu morfému, který postupuje z lexikálního ke gramatickému nebo z méně gramatického k více gramatickému statusu (Heine 1993: 30). Jde o jednosměrný proces, který probíhá od konkrétních lexikálních významů směrem k abstraktnějším gramatickým funkcím. V počátečních fázích procesu gramatikalizace může existovat několik významů zároveň, z nichž se jeden prosadí a ostatní zaniknou (Gisborne/Patten 2011: 5). Heine (2003: 579) stanovuje čtyři mechanismy gramatikalizace, z nichž každý se vztahuje k jiné jazykové rovině

a dohromady určují stupeň gramatikalizace. Desémantizace na sémantické rovině: dochází k oslabení nebo ztrátě lexikálního významu. Rozšíření extenze pojmu v pragmatické rovině: zvyšuje se počet kontextů, v nichž lze danou jazykovou jednotku použít. Dekategorializace: ztrácí se morfosyntaktické vlastnosti a jednotka ztrácí samostatnost, posouvá se směrem ke klitice, afixu. Na fonologické rovině dochází k redukci a ztrátě fonetických vlastností, jako je slovní přízvuk**.** Výchozím mechanismem je desémantizace: pokud se zvětšuje extenze pojmu, zmenšuje se počet rysů a zvyšuje množství možných kontextů a četnost užívání, což vede k redukci původního tvaru včetně fonetických a morfosyntaktických vlastností.

V češtině je obvykle vydělována skupina tzv. vlastních modálních sloves *moci*, *chtít*, *smět*, *mít*, *muset*[5] a dále modálních sloves v širším smyslu (s modální sémantikou nebo pseudomodálních sloves). Modálním slovesům se z hlediska gramatikalizace věnují např. Besters-Dilger et. al. (2009: 178nn.) a konstatují, že modální slovesa v češtině prošla procesem gramatikalizace, ale zároveň si uchovávají vlastnosti (původních) lexikálních sloves.

Slovesa, která mají vlastnosti lexikálních i gramatických sloves a mezi něž patří kromě modálních sloves také další, která „přispívají k významu události sémanticky“, a sloveso *být* v některých svých funkcích,[6] tvoří skupinu tzv. lexikálních auxiliárů. Ty mají „tytéž morfologické vlastnosti jako lexikální sloveso, a tedy mohou mít finitní i infinitní formu“, a odlišují se tím od gramatických auxiliárů, které „vyjadřují jen hodnoty gramatických rysů [osoba], [číslo], [modus] a podílejí se na časové interpretaci události vyjadřované lexikálním slovesem“ (Karlík 2017a).

Mezi konstrukce s lexikálním auxiliárem (jinak řečeno mezi konstrukce se semilexikálním slovesem) kromě konstrukcí s výše diskutovanými modálními a fázovými slovesy patří také konstrukce s řídícími slovesy *dát* a *nechat*, které budou blíže charakterizovány v následujících pododdílech práce.

2.3.1 Konstrukce se slovesy *dát* a *nechat*

Slovesa *dát* a *nechat* spolu s infinitivní frází tvoří tzv. kauzativní konstrukce:

(37) *Majitel nechal u kováře vyrobit čtyři nové podkovy pro svého koně.*

[5] *Mluvnice současné češtiny 2* řadí mezi vlastní modální slovesa také *dovést* a *umět* (Panevová 2014: 251).
[6] Ve funkci spony nebo jako součást opisného pasiva.

Panevová (2003: 2) význam takovýchto vět parafrázuje následovně: X požadoval od Y, aby Y něco způsobil/udělal pro (ve prospěch/neprospěch) Z, přičemž X ≠ Y a X může být identické se Z.

Perissutti (2010) rozděluje kauzativní konstrukce do tří skupin: na pasivní (PKK), akuzativní a dativní. Všímá si podobnosti PKK se syntaktickou strukturou pasivních vět, a to především ve způsobu vyjádření externího agentu (kauzovaný) pomocí instrumentálu nebo předložkové fráze *od+GEN*:

(38) *Nechám si spravit boty zkušeným ševcem.*

Externí exekutor – kauzovaný – se chová syntakticky jako adjunkt; je fakultativní a obvykle nevyjádřený (Perisutti 2010: 359). Agens řídícího slovesa – kauzující, tedy ten, kdo chce, aby děj byl vykonán, má obvykle v infinitivní konstrukci roli benefaktora:

(39) *Mácha si dal ušít kabát s červenou podšívkou.*

Perissutti zpřesňuje navrhovaný význam pasivních kauzativních konstrukcí: „Kauzujícímu jde o to, aby děj byl vykonán, lhostejno kým“ (2010: 358). Konstrukce tedy staví do popředí výsledek děje, ne jeho původce, což je typické i pro kanonický pasiv.

Podobnosti PKK a pasivních vět používá autorka k vysvětlení některých restrikcí infinitivních sloves – protože tyto konstrukce slouží k deagentizaci, tedy odsunutí agentu z pozice subjektu, musí být závislý infinitiv tranzitivní:

(40) *Petr dal uspat dítě babičkou.* VS **Petr dal usnout dítě babičkou.*

Zároveň nesmí jít o slovesa epistemická, psychologická a slovesa jako *vyhrát* a *prohrát*, která se naopak vyskytují v dativní kauzativní konstrukci:

(41) *Dejte svým přátelům vědět, kam odjíždíte*. (Perissutti 2010: 365)

Ne všechny konstrukce s řídícím *dát/nechat* a infinitivním doplněním jsou však kauzativní: jde o věty, v nichž patří infinitivní sloveso do sémantického rámce „konzumních sloves“ (42), o směrové věty (43) nebo věty s *dát*, které v nich má pohybový význam (44) (Perissutti 2010: 365). Věta (45) je příkladem „modálně-pasivní“ konstrukce vyjadřující ‚možnost‘.

(42) *Matka dala dítěti jíst.*

(43) *Dám koláč do trouby péct.*

(44) *Matka dala syna spát.*

(45) *Ta střecha se dá opravit.*

Kauzativní konstrukce, které Perissutti řadí mezi PKK, jsou popsány také v *Mluvnici češtiny* (MČ3: 251nn., srov. také Grepl/Karlík 1983: 37) jako jeden z prostředků deagentizace typu agens–iniciátor. Iniciátor bývá ve výchozí diatezi (s agentem v roli podmětu) specifikován nejčastěji výrazy typu *na radu/na popud* + NP_{gen}:

(46) *Lékaři malého Petra na podnět učitelky znovu důkladně vyšetřili >>*
Učitelka dala/nechala malého Petra (lékaři) znovu důkladně vyšetřit

V derivované struktuře je agens obvykle dekonkretizován, případně vyjádřen stejnými prostředky jako u kanonického pasivu – NP v instrumentálu nebo PP *od+GEN*; iniciátor a patiens mohou být referenčně identičtí, takový případ je v derivované struktuře signalizován reflexivem *se*:

(47) *Petr se nechal ostříhat.* (iniciátor i patiens je *Petr*)

Autoři *Mluvnice češtiny* (MČ3: 252) tuto kauzativní konstrukci považují za deagentizaci agens–iniciátor pouze v případě, že jsou řídící *nechat*/*dát* vzájemně zaměnitelné. Pokud je užití jednoho z nich omezené, interpretují konstrukci jinak (stále však jako kauzativní, ačkoli tento pojem sami neužívají):

I) Věty typu *Petr nechal Pavla čekat* nelze použít s řídícím *dát*, lze je však přeformulovat vedlejší větou: *Petr nechal Pavla, aby čekal.* Patiens řídícího a agens infinitivního slovesa jsou referenčně identičtí (*Pavel*). Nejedná se tedy o deagentizaci, ale kauzativní význam zůstává zachován.

II) Věty typu *Petr dal Pavlovi vypočítat složitý příklad* chápe MČ3 jako výsledek infinitivizace vět *Petr dal Pavlovi úkol, aby (Pavel) vypočítal složitý příklad*, a *Pavel* tak dle autorů má „podvojnou roli“ agens/recipient.

III) Věty typu *Petr nechal hrát rádio celou noc*.

Tato klasifikace však nepostihuje všechny případy užití kauzativní konstrukce. Lze proti ní také namítnout, že není důvod k rozdělení skupin I a III – v obou se vyskytují referenčně identické argumenty: agens infinitivu a patiens řídícího slovesa. Věty ze skupiny II lze vytvořit i s řídícím *nechat*. Rozdíly mezi skupinami I+III a II jsou ve významovém odstínu celé konstrukce. MČ3 tyto odstíny popisuje synonymními slovesy: *dovolit*, *umožnit*, *svolit* u I+III, *poručit*, *uložit*, *rozkázat* u II (MČ3: 253). Těmto skupinám synonym odpovídá rozdělení direktivního (faktitivního) a permisivního významu, jak je u kauzativních konstrukcí uváděn v pracích jiných autorů.

Direktivní a permisivní význam

V angličtině nebo francouzštině se kauzativní konstrukce užívají také se dvěma řídícími slovesy, nicméně vždy jedno z nich je omezeno na faktitivní význam a druhé na permisivní (Toops 1992: 40).

(48) *He had him wait in the living room. X He let him wait in the living room.*
V obou případech ‚nechal ho čekat v obývacím pokoji'

Naopak v němčině, podobně jako v češtině, lze oba významy vyjádřit pomocí jednoho slovesa, v němčině *lassen*[7], v češtině *nech(áv)at*, ačkoli *dá(va)t* v minulosti bylo také možno užít v obou významech (Toops 1992: 41).[8]

(49) *Ich lasse die Kinder ihre Hausaufgaben machen.*
‚Nechám děti dělat domácí úkoly'

(50) *Nechám děti posekat zahradu.*

Perissutti konstatuje, že ve větách, kde kauzující nemá roli benefaktora, mívá konstrukce s *dá(va)t* pouze direktivní význam, zatímco *nech(áv)at* může být direktivní i permisivní:

(51) *Dal zmasakrovat pokojný dav lidí s holýma rukama.*

(52) *Nechal zmasakrovat pokojný dav lidí s holýma rukama.*

Uličný (2010: 130) vysvětluje tento rozdíl etymologií řídících sloves: význam původního **nehajati*, z něhož pochází dnešní *nechat*, je ‚nedbat, nebránit', a proto má podle Uličného *nechat* na rozdíl od *dát* kromě direktivního významu také význam „neglektní, nebránící" (tedy permisivní).

Pro direktivní nebo permisivní interpretaci hraje nejspíš také roli přítomnost reflexivního zájmena *se*:

(53) *Dal syna prohlédnout ortopedy.*

(54) *Dal se prohlédnout ortopedy.*

Věta s nereflexivním slovesem má pouze direktivní význam, druhá věta s reflexivním zájmenem umožňuje obě interpretace. Podle Perissutti tedy v případech, kdy

[7] Rozdíl mezi permisivním a direktivním významem je v němčině částečně viditelný v minulém čase: V direktivním významu je v perfektu nutné užít tzv. Ersatzinfinitiv (infinitivní formu místo participia) (Behr 2021: 134), v permisivním významu se užívá naopak participium: *Ich habe ihn den Abwasch machen lassen* X *Ich habe die Kinder im Garten spielen gelassen*. V současné němčině tato tendence však spíše zaniká.
[8] K etymologickému vývoji obou sloves srov. Uličný (2010), k diskuzi o vlivu němčiny srov. Toops (1992).

je kauzující zároveň patientem řídícího slovesa, do popředí vystupuje permisivní význam (2010: 363).

Vid

Toops (1992: 44) uvádí, že obě slovesa jsou přípustná v rezultativních (pasivních) kauzativních konstrukcích s významem „prostřednictvím někoho nechat něco udělat“, v nichž není vyjádřen agens:

(55) *Dal jsem se ostříhat – Nechal jsem se ostříhat*

(56) *Dávám se holit u holiče – Nechávám se holit u holiče*

Ačkoli lze použít obě slovesa, existují mezi nimi určité významové rozdíly, které do jisté míry také souvisí s videm. Panevová (2003) uvádí čtyři logicky možné kombinace vidů – dokonavé řídící sloveso + nedokonavý infinitiv a naopak, obě slovesa dokonavá, obě nedokonavá. Všechny tyto kombinace jsou gramatické a vzájemně zaměnitelné, vyloučeny jsou pouze některé z kombinací na základě obsahových omezení (viz věta (62)). Na základě tohoto pozorování Panevová konstatuje, že nositelem vidového významu konstrukce je řídící *nechat*/*dát* (2003: 3nn.)

(57) *Každé ráno se tajemník nechá* (pf) *budit* (impf) *telefonem v 6 hodin.*

(58) *Každé ráno se tajemník nechává* (impf) *vzbudit* (pf) *telefonem v 6 hodin.*

(59) *Každé ráno se tajemník nechává* (impf) *budit* (impf) *telefonem v 6 hodin.*

(60) *Každé ráno se tajemník nechá* (pf) *vzbudit* (pf) *telefonem v 6 hodin.*

(61) *Nechám se pohřbít* (pf) *na Vyšehradě.*

(62) *?Nechám se pohřbívat* (impf) *na Vyšehradě.*

V příkladu (56) je mezi větami s *dávat* a *nechávat* malý významový rozdíl spočívající ve vyjádření aktuálního a neaktuálního opakovaného děje: k vyjádření aktuálního děje mají rodilí mluvčí tendenci upřednostňovat nedokonavou formu *nechávat* (Toops 1992: 45), zatímco neaktuální, opakovaný děj je vyjadřován více pomocí konstrukcí s *dávat*. Konkurenční formou k *dávat* je zde prostý prézens:

(63) *Holím se u holiče jednou za týden*. (Toops 1992: 46)

Obecně tedy lze výše uvedené shrnout tak, že v kontextech, kde je možná jak faktitivní, tak permisivní interpretace, je *dávat* mluvčími považováno za více faktitivní a *nechávat* více permisivní. V kontextech, kde je z pragmatických důvodů permisivní čtení vyloučené (nebo velmi nepravděpodobné) (jako (55)), jsou konstrukce s *dávat* spojovány více s opakovaným neaktuálním dějem.

Z výše uvedeného také vyplývá, že některé kauzativní konstrukce s tranzitivními infinitivy jsou podobné pasivu, a to především způsobem deagentizace a (případného) vyjádření agentu: vyjádření externího argumentu je možné NP v instrumentálu nebo PP s předložkou *od.*

2.3.2 Pseudomodální slovesa

Kromě výše uvedených konstrukcí se s infinitivní frází pojí také slovesa s modální sémantikou. Jak bylo naznačeno výše, jde o semilexikální slovesa, který jsou na škále gramatický–lexikální více směrem k lexikálním, neboť s lexikálními slovesy sdílejí více vlastností: na rozdíl od modálních sloves mohou rozlišovat vid, je možné je rozvíjet i jiným než infinitivním doplněním a lze je pasivizovat. Od lexikálních sloves je odděluje to, že se svým infinitivním doplněním tvoří komplexní predikát a že do věty přidávají gramatický význam modálnosti. Skupiny sloves vyjadřujících modálnost děje popisuje už Šmilauer v *Novočeské skladbě* (1966: 239), kde jsou uvedena také slovesa *zasloužit* a *potřebovat*. V určitém kontextu podobný modální význam odstínu nutnosti vyjadřuje také vlastní modální sloveso *chtít.* Tato (pseudo)modální slovesa se vyskytují v konstrukcích s retroaktivním infinitivem, který je předmětem výzkumu v této práci, a bude blíže popsán v samostatné kapitole.

3 Pasiv

Pasiv je v tradiční gramatice jeden z členů kategorie slovesného rodu, kterým se rozumí „především protiklad, který je vyjádřen slovesnou formou aktivní proti tzv. formě pasivní“ (PMČ: 323). Každá z těchto forem představuje jiný způsob vyjádření vztahu mezi sémantickými rolemi (především agentem) a jejich povrchovou realizací (především v pozici podmětu věty).

Vztahy mezi sémantickými rolemi a syntaktickými pozicemi, kterými jsou realizovány, se chápou jako vztahy diateze (MČ3: 233), tedy relace mezi větnými konstrukcemi, které se od sebe liší uspořádáním aktantů v povrchové struktuře, přičemž nejčastěji se jedná o případy, v nichž je z hierarchicky nejvyšší pozice subjektu odsunut agens (Panevová 2014: 102). Proto jsou tyto relace také popisovány v rámci hierarchizace větné struktury/propozice (viz MČ3: 233nn.; Grepl/Karlík 1983). Následující příklady ukazují různé jazykové reprezentace jedné události:

(64) *Účetní rozkradli peníze během dvou let.*

(65) *Peníze byly účetními rozkradeny během dvou let.*

(66) *Peníze se rozkradly během dvou let.*

(MČ3: 234) rozlišuje diateze primární (vztah sémantických komponentů k jejich syntaktickým pozicím odpovídajícím základovým větným strukturám, tedy větné struktury jako (64), v nichž je v pozici podmětu umístěn agens (Grepl/Karlík 1998: 133)) a sekundární, tedy věty typu (65) a (66), v nichž je základová struktura nějak modifikována (agens je odsunut) a mezi něž se v MČ3 řadí opisné pasivum, konstrukce s reflexivní formou slovesnou, konstrukce s pasivním participiem a řídícím slovesem *mít* nebo *dostat* a dále infinitivní konstrukce s řídícím *nechat/dát*. Panevová (2014) rozlišuje diateze gramatické, u nichž se mění povrchové vyjádření, ale valenční struktura zůstává stejná, a lexikální, u nichž se mění lexikální význam a valenční struktura slovesa.[9] Diateze, které se týkají pasivu, se řadí k diatezím gramatickým, a proto bude v této kapitole věnována pozornost jim, lexikální diateze budou ponechány stranou. Mezi gramatické diateze Panevová (2014: 103nn.) řadí pasivní, rezultativní, recipientní, deagentní, dispoziční a reciproční. Kauzativní konstrukci (poslední příklad), tedy infinitivní konstrukci s řídícím *dát/nechat* Panevová za diatezi na rozdíl od MČ3 nepovažuje (příklady, pokud není uvedeno jinak, z Panevová (2014: 104nn.):

[9] Grepl/Karlík (1998: 150) dělí diateze na subjektové a objektové, za objektové diateze považují věty typu alternace typu *Petr napustil vanu vodou – Petr napustil vodu do vany*, tedy v podstatě ty struktury, které Panevová považuje za lexikální diateze.

(67) *Panem X. byl objeven nový prvek v Mendělejevově soustavě prvků.*

(68) *Je uvařeno. Mám uvařeno.*

(69) *Dostal vyplacenu mimořádnou odměnu.* (vl.)

(70) *Tančilo se až do rána.*

(71) *Hrálo se mi výborně, vůbec se mi nechtělo střídat.*

(72) *Pavlovi bratři se stále perou.*

(73) *Sestra si nechala od obuvníka opravit boty.*

S určitým způsobem odsunutí agentu z pozice subjektu souvisí především diateze (67) až (71). Případy deagentní diateze patří k reflexivní formě slovesné, konstrukce s řídícím *dát*/*nechat* jsou blíže popsány v kap. 2.3.1. Ostatním strukturám – kanonickému pasivu a jeho konkurenčním formám – se budou věnovat následující podkapitoly práce.

3.1 Kanonický pasiv

Primární (kanonickou) pasivní formou je v češtině syntakticky tvořená analytická slovesná forma sestávající z n-/t- (pasivního) participia a finitního tvaru sponového slovesa *být*.[10]

Teoretické diskuse o vzájemném vztahu aktivu a pasivu probíhají dlouho a napříč teoretickými přístupy.[11] Od studie Chomského (1973, viz Karlík 2017b) se nepředpokládá tvoření pasiva transformací z aktivní struktury (ibid.). Mezi aktivními a pasivními tvary se předpokládá souvztažnost, ale jsou považovány za autonomní. Při vzniku pasivu nejde jen o změnu v jedné gramatické kategorii, pasivní struktury „obsahují oproti svým aktivním protějškům určitý lexikální materiál navíc“ (Veselovská/Karlík 2004: 15) a význam aktivní a pasivní struktury není stejný, viz příklad (74) (Karlík 2017b):

(74) a. *Petr$_i$ posílal Marii$_j$ do svého$_i$ pokoje*

b. *Marie$_j$ byla posílána Petrem$_i$ do svého$_j$ pokoje*

Z koindexace ve větách a. a b. je patrné, že pokud mají být věty gramaticky správné, musí jít o dva různé pokoje, a věty tedy mají jiný význam.

Za autonomní struktury považují aktivum a pasivum také funkční přístupy: konstrukční gramatika, která „nepracuje s žádným mechanismem, který by odvozoval jednu konstrukci od druhé“ (Fried 2013: 10), chápe aktivní i pasivní větu jako dvě

[10] Srovnání vlastností *být* ve složených tvarech pasiva a minulého času se věnují Karlík/Veselovská (2004).

[11] K vývoji opisného pasiva i reflexivní formy a vývoji názorů na ně v tradiční české lingvistice viz Trávníček (1939).

svébytné konstrukce, které jsou sice obě založeny na stejné valenční struktuře, každá tuto strukturu však morfosyntakticky realizuje jinak, případně specifikuje další, jazykově specifická omezení (Fried 2013: 10). Podobný přístup má i funkční generativní popis, který chápe aktivum a pasivum jako „dvě různé povrchové realizace téže významové struktury“ (Králíková 1980).

Pokud jsou aktivní a pasivní věta synonymní (mají stejné aktuální členění, shodné lexikální obsazení), mají stejný tektogramatický zápis a rozdíl mezi nimi vzniká až na povrchové rovině při udělování povrchových realizací jednotlivým sémantickým rolím (patiens se stává povrchovým podmětem, agens, pokud není všeobecný, se stane adjunktem, určením původce) (ibid.).

Pasiv bývá analyzován jako tzv. konstrukce s nadzvednutím (viz kap. 2.1): pasivní morfologie slovesa (participium realizované alomorfy *-n-* a *-t-*) nepřiděluje subjektu nominativ, a zabraňuje tak přidělení theta-role Agens (A-1) subjektu. A-1 je tedy v pasivní struktuře přítomen, ale není pro něj ve struktuře k dispozici pozice vytvářená verbální projekcí, současně pasivní morfologie způsobuje to, že sloveso nepřiděluje objektu akuzativ. Interní argument tranzitivního slovesa tak sice získává roli A-2, nicméně nemůže mu být přiřazen pád. Aby mohl získat pád, musí se posunout do pozice, v níž je pád vyjadřován, a tou je pozice subjektu finitního slovesa *být* (Karlík 2012):

(75) *Byt*$_i$ *byl vytopen* t_i (ibid.: 60)

U netranzitivních sloves se interní argument neposouvá do pozice subjektu, zůstává v původním tvaru, a vzniká pasivní struktura neosobní:

(76) *(Účastníky zasedání) bylo o těchto problémech dlouho diskutováno.*
(Grepl/Karlík 1986: 161)

Z výše uvedeného je patrné, že pasivní diateze se účastní slovesa tranzitivní a netranzitivní předmětová. Konstrukce s kanonickým pasivem je tedy možná pouze u predikátů s pravou valencí (Grepl/Karlík 1986: 161), u tranzitivních sloves vzniká osobní pasivum, u netranzitivních sloves patiens zůstává ve výchozí struktuře (neposouvá se do pozice subjektu) a pasivní konstrukce je neosobní. Pasivizace netranzitivních sloves s jedním aktantem (tedy bez objektu) není gramatická:

(77) **Je sněženo.* **Je běženo Petrem.*

Existují však také slovesa, která jsou tranzitivní, jejich pasivní forma je tedy gramatická, ale nepřijatelná:

(78) ?*Herec je znán i za hranicemi republiky.*

Karlík jako vysvětlení nepřijatelnosti vět typu (78) nabízí tzv. sémantickou brzdu pasivizovatelnosti (SBP), podle které jsou pasivizovatelná pouze ta slovesa, která jsou maximálně sémanticky tranzitivní, tedy slovesa s významovým rysem [+ zasažení A-2]. Podle SBP jsou pasivizovatelná pouze slovesa implikující minimálně dva argumenty, čímž jsou vyloučeny věty typu (77) a zároveň vysvětlen rozdíl v přijatelnosti vět a. a b. v následujících příkladech (Karlík 2012: 61):

(79) a. *Petr právě tancuje.*
b. **Právě je tancováno Petrem.*

(80) a. *Petr právě tancuje polku*.
b. *Právě je tancována polka.*

Zároveň jsou podle teorie SBP pasivizovatelná ta minimálně dvouargumentová slovesa, „jejichž A-1 nějak zasahuje (afiguje) A-2“ (tamtéž). Rys [zasažení A-2] je zároveň skalární a čím je silnější, tím pravděpodobněji bude sloveso pasivizovatelné (Karlík 2017b):

(81) *Žák je zkoušen, kritizován, česán, představován řediteli, připravován na soutěž, *znán*

Ve větě (76) je v pozici adjunktu vyjádřen agens, a to ve formě NP v instrumentálu. Další možností je vyjádření pomocí tzv. *by*-fráze, v češtině realizované předložkovou frází s předložkou *od* a jménem ve tvaru genitivu:

(82) *Od účastníků zasedání byly k návrhu vysloveny kritické připomínky.* (MČ3: 234)

Právě možnost vyjádření agentu odlišuje kanonické pasivum od konstrukce s reflexivní formou slovesnou, v níž je vyjádření agentu nepřípustné:

(83) a. *Jaderná fyzička vyřešila závislost státu na dováženém plynu*.
b. *Závislost státu na dováženém plynu byla vyřešena jadernou fyzičkou.*
c. *Závislost státu na dováženém plynu se vyřešila.*
d. **Závislost státu na dováženém plynu se vyřešila jadernou fyzičkou.*

Věty typu (84) sice obsahují nominální frázi v instrumentálu, ta zde nicméně má stejnou funkci (jako v obdobných větách s nereflexivním slovesem (85)) a v obou větách vyjadřuje příčinu děje, ne jeho původce (agens):

(84) *Okno se otevřelo větrem.* (Štícha 1979)

(85) *Sklo prasklo mrazem.* (ibid.)

O reflexivní formě slovesné a jejím vztahu ke kanonickému pasivu bude pojednávat následující oddíl práce.

3.2 Reflexivní forma slovesná

Reflexivní forma slovesná (u dřívějších autorů reflexivní/zvratné pasivum) je komplexní slovesný tvar sestávající z reflexivního *se* a tvaru indikativu nebo kondicionálu ve 3. osobě (zpravidla, k jiným osobám viz ještě dále). Konstrukce s reflexivní formou slovesnou (RFS) jsou považovány za jednu ze základních konstrukcí, jimiž je realizována deagentizace typu agens–patiens (MČ3: 237); Štícha (1990) pro RFS užívá termín reflexivní deagentiv. Právě skutečnost, že se pomocí RFS tvoří věty s patientem v pozici subjektu, je jedním z argumentů, proč považovat tyto struktury za jednu z forem kategorie slovesného rodu (za jeden z druhů pasivu). Protiargumentem naopak je, že tato forma obsahuje sloveso v aktivní formě (na rozdíl od kanonického pasivu), a také že umožňuje odsunutí agentu z pozice subjektu, ale neumožňuje jej vyjádřit v jiné syntaktické pozici (MČ3: 238, viz výše).

RFS slouží k vyjádření všeobecného lidského konatele (Panevová 1973), agens tedy musí obsahovat rys [+ person] (MČ3: 237). V roli agentu mohou být zároveň zahrnuti mluvčí i adresát:

(86) *O tom se zde už mluvilo.* (MČ3: 238)

RFS se užívá převážně ve 3. osobě, neboť mluvčí/adresát nemohou stát v roli patientu (příklady z Grepl/Karlík 1986: 159):

(87) *Dozorci mě posílali na nejtěžší práce.*

(88) **Posílal jsem se na nejtěžší práce.*

(89) *Dozorci posílali Pepíka na nejtěžší práce.*

(90) *Pepík se posílal na nejtěžší práce.*

U tranzitivních sloves s lidským objektem je možné užití RFS i v 1. nebo 2. osobě („klišé z administrativního stylu“ (Panevová 2014: 111)) (příklady z (Panevová/Karlík 2017a):

(91) *Odsuzujete se k 20. letům žaláře.*

(92) *Píši se s dvojitým w.*

Užití RFS však není omezeno pouze na tranzitivní slovesa:

(93) *Zítra se jede do Prahy.* (Panevová 2014: 111)

Kromě nemožnosti vyjádřit agens se RFS od kanonického pasiva liší také tím, jakou část věty staví do popředí zájmu (tedy jak mění hierarchizaci věty): podle Štíchy (1990) kanonické pasivum méně zdůrazňuje subjekt a RFS (reflexivní deagentiv) naopak zaměřuje pozornost na aktivitu subjektu:

(94) *Před zahájením utkání byly hrány hymny obou mužstev.*

(95) *Před zahájením utkání se hrály hymny obou mužstev.*

Podle Panevové (2014: 112) hrají v konkurenci kanonického pasivu a reflexivního deagentivu roli převážně stylistické faktory: deagentní formy přiřazuje častěji neaktuálním a opakovaným dějům, užívají se také v běžně mluveném a publicistickém stylu, zatímco konstrukce s kanonickým pasivem zařazuje spíše do odborného a administrativního stylu.

3.3 Rezultativní diateze

Rezultativní diatezí se rozumí věty typu (96) až (98), tedy konstrukce „být + -n-/-t-ové participium, které vyjadřuje stav“, „mít + -n-/-t-ové participium“ (*mít* zde získává vlastnosti semilexikálního slovesa), a také konstrukce „být + -l-ové adjektivizované participium“ (Panevová/Karlík 2017b):

(96) *Je uvařeno. Bylo otevřeno.* (Panevová 2014: 105)

(97) *Mám uvařeno. Mám tu knihu přečtenou*. (ibid.)

(98) *Ten rám je prasklý.* (Karlík 2017b)

V české lingvistice byly tyto konstrukce analyzovány různě: jako jedna z kategorií slovesného času, vidu nebo rodu: konstrukce s *mít* jsou někdy charakterizovány jako tzv. *slovanské perfektum*,[12] Panevová (1979: 31) klasifikuje rezultativnost jako třetí vidovou kategorii vedle procesuálnosti a komplexnosti, později (Panevová 2014) o rezultativu pojednává v rámci gramatických diatezí.[13] Detailnímu rozboru rezultativních konstrukcí se věnuje též Štícha (2013).

Vliv německého perfekta „haben + participium“ na rezultativ ve slovanských jazycích analyzuje např. Giger (2009: 115nn.). Tezi o německém vlivu zde nepovažuje za pravděpodobnou, hlavním argumentem proti vlivu německé konstrukce je podle něj skutečnost, že rezultativní konstrukce jsou doloženy už ve staré češtině a že posesivní

[12] Z novějších prací srov. Načeva-Marvanová (2010).
[13] Typ *mám šaty viset ve skříni* nepovažuje Panevová za diatezi, ale za samostatnou syntaktickou konstrukci.

rezultativy v češtině, slovenštině, lužické srbštině a polštině jsou si „až nápadně podobné“ – jde přitom o jazyky, jež němčina ovlivňovala v různé míře (vliv na lužickou srbštinu byl větší než na češtinu a přesto jsou si posesivní rezultativy v obou jazycích podobné).

Panevová (2014: 108) rozlišuje dva typy rezultativů: prosté a posesivní. Prostý rezultativ je vyjádřen konstrukcí se slovesem *být.* Tyto konstrukce bývají homonymní: mohou vyjadřovat děj nebo výsledný stav, oba významy jsou od sebe těžko odlišitelné (Panevová 2014: 105). Věta (99) je tak interpretovatelná jako pasivum dokonavého slovesa nebo rezultativní stavová konstrukce. V obou případech ve větě není vyjádřen subjekt a v obou případech je konatel všeobecný.

(99) *Okno je otevřeno.*

Konkurenční formou je zde konstrukce s deverbativním adjektivem:

(100) *Okno je otevřené.*

Druhý typ rezultativu – posesivní – je vyjádřen konstrukcí se slovesem *mít*. U posesivního rezultativu lze subjekt i agens mnohdy jednoznačně interpretovat:

(101) *O mnoho víc neměl nalétáno ani čtyřiadvacetiletý pilot*. (Panevová 2014: 108)

I zde však vznikají homonymní konstrukce. Subjekt vyjadřuje, „kdo nebo co z výsledku děje těží, ať už v kladném nebo záporném smyslu“ (Panevová 2014: 106). Homonymie pramení ze dvou možných interpretací sémantické role subjektu, v němž může stát agens (konatel, původce děje) nebo adresát/benefaktor: tak je např. ve větě *Mám uvařeno.* možná interpretace ‚já jsem uvařila, a proto mám uvařeno‘, ale také ‚někdo jiný mi uvařil, a proto mám uvařeno‘. Interpretace je jasnější, je-li ve větě vyjádřen agens v jiné než subjektové pozici; v té v takovém případě stojí adresát/benefaktor:

(102) *Mám uvařeno od maminky na celý týden*

Některé případy konstrukce, v níž pozici subjektu zaujímá adresát/benefaktor, se blíží tzv. recipientnímu pasivu, v němž sloveso *mít* lze chápat jako alternativu ke slovesu *dostat*, srov. věty (103) až (106):

(103) *Televize má nařízeno, že nás nesmí filmovat.* (Giger 2003)

(104) *Televize má nařízeno nás nefilmovat.*

(105) *Televize dostala nařízeno, že nás nesmí filmovat.*

(106) *Televize dostala nařízeno nás nefilmovat.*

Recipientnímu pasivu se bude blíže věnovat následující oddíl práce.

3.4 Recipientní diateze

Konstrukce s recipientní pasivní diatezí jsou tvořeny finitním tvarem slovesa *dostat*/*dostávat* nebo *mít* (které zde mají vlastnosti slovesa semilexikálního) a trpným příčestím dokonavého lexikálního slovesa. V pozici subjektu stojí argument se sémantickou rolí recipienta. Agens může být vyjádřen předložkovou frází:

(107) *Karel dostal (od otce) vyhubováno.* (Daneš 1968)

Konstrukce s *dostat* poprvé zmiňuje Hausenblas (1963), který upozorňuje na zvláštní povahu tohoto slovesa, jež má „aktivní" formu, přestože vyjadřuje děj, „který vychází od nějakého původce a směřuje k podmětu, a nemá ovšem pasivum" (1963: 20). Konstrukce se semilexikálním *dostat* (a ekvivalentní konstrukce s *mít*) jsou tedy funkčně ekvivalentní kanonickému pasivu a Štíchou (2011: 839) jsou pojímány jako opisné pasivní konstrukce, podle Panevové (2014: 111) patří „do stejné významové oblasti" jako kanonické pasivum. Ekvivalenci kanonického a recipientního pasivu ilustrují následující příklady (Štícha 2011: 840):

(108) ***Bylo nám doporučeno*** *konzultovat situaci s ošetřujícím lékařem.*

(109) ***Dostali jsme doporučeno*** *konzultovat situaci s ošetřujícím lékařem.*

Užití této konstrukce omezuje Štícha na slovesa s dativní vazbou a tzv. recipientní sémantikou jako *doporučit*, *nařídit*, *slíbit*, *přikázat*, *vrátit* nebo *zaplatit*. Podobně možná slovesa omezuje Daneš (1968) syntakticky na předmětová slovesa s předmětem v dativu vyjadřujícím osobu (včetně substantiv metonymicky osobových jako *závod* nebo *stát*) a významově na recipientní slovesa vyjadřující činnost, která zároveň mají rys „dávání" (ve velmi širokém smyslu); podle tohoto kritéria pak dělí Daneš slovesa do šesti podtypů: *přidělit*, *nabít*, *vyhubovat*, *nařídit*, *oznámit.* Grepl/Karlík pak možné predikáty omezují na slovesa „s významem ‚způsobit, aby někdo něco měl'" (1983: 55n.), a to včetně významů ‚mít informaci' nebo ‚mít instrukci'.

Dosavadní příklady ilustrovaly věty se slovesem *dostat*, které je v recipientních konstrukcích univerzální (Panevová 2014: 110). Alternativu k *dostat* tvoří sloveso *mít*, avšak s určitými omezeními: konstrukce s *mít* jsou možné jen u sloves s dativní i akuzativní vazbou, avšak ne u sloves, která mají pouze vazbu dativní (Daneš 1968, příklady tamtéž):

(110) *Mám svěřen důležitý úkol.*

(111) **Mám vynadáno.*

(112) **Mám nafackováno.*

Konstrukce s recipientním pasivem jsou častým způsobem vyjádření nekanonického pasivu i v jiných jazycích. V němčině existuje tzv. *bekommen-Passiv* (doslova ‚dostat-pasiv', viz kap. 2.3) podle prototypického slovesa, které se v této konstrukci vyskytuje. Kromě *bekommen* se v němčině recipientní pasiv užívá také se slovesy *kriegen* a (řidčeji) *erhalten* ve stejném významu ‚dostat'. Širší je také okruh plnovýznamových sloves, která mohou do této konstrukce vstupovat; omezení na slovesa s rysem „dávání" formulovaná pro češtinu v němčině neplatí: možné jsou věty jako (113) a (114). Naopak podobně jako v případě českého *mít* není v němčině možné tvořit recipientní pasivní konstrukce u sloves s pouze dativní vazbou (115):

(113) *Mampe tut's wohl, einmal im Leben die Stiefel* ***geleckt zu bekommen****.* (GRAMMIS)

‚Mampemu dělá dobře, když mu taky jednou někdo podkuřuje'

(114) *Er bekam das Auto gestohlen.*

‚Ukradli mu auto'

(115) **Er kriegt/bekommt noch zwei Euro geschuldet.* (Lenz 2013: 68)

‚Dluží mu ještě dvě eura'

Kapitoly 2 a 3 se věnovaly popisu českých infinitivních konstrukcí (s důrazem na infinitivy v konstrukcích se semilexikálními slovesy) a možnostem kanonického i alternativního vyjádření pasivní perspektivy. Následující kapitoly zkombinují oba tyto aspekty v teoretickém popisu další infinitivní konstrukce s pasivním významem a v její analýze na korpusových datech.

4 Retroaktivní infinitiv

Infinitivní konstrukcí, která je v češtině produktivní, ale dosud stála jen na okraji lingvistického zájmu, je tzv. retroaktivní infinitiv. Jde o konstrukce, které zanořují infinitiv v aktivní formě, ale významově se podobají pasivu. Dvojznačnost těchto konstrukcí je i základem jazykové komiky:

(116) *Šéfe, chtěl bych přidat. – Tak přidej.*

4.1 Dosavadní výzkum

Českému retroaktivnímu infinitivu se věnuje pouze několik zmínek či článků v tradičním popisu (Svoboda 1962; Koenitz 1972) nebo v teoretickém rámci generativní gramatiky a funkčního generativního popisu (Dotlačil/Šimík 2013; Panevová 2014, 2017).

Svoboda (1962: 7) si všímá ojedinělých případů typu *Matka potřebuje uklidit pokoj*. Infinitivní skupinu považuje za předmět a zabývá se možnostmi vyrozumívání konatele infinitivního děje, kterého lze chápat dvojím způsobem na základě toho, jsou-li slovesa rozvita bezpředmětovým infinitivem, a tedy připouští pouze aktivní čtení**:**

(117) *Potřebuje jet do hor.*

nebo bezpředmětovým infinitivem; v takovém případě „nemohou být determinována též jmenným předmětem, jenž by vyjadřoval konatele infinitivního děje, takže ten se jen vyrozumívá z kontextu nebo ze situace“ (1962: 87). Např. sloveso *zasluhovat* je tak podle Svobody možné rozvíjet buď jmenným předmětem (118), nebo předmětem infinitivním (119), ne však obojím.

(118) *Zasluhuješ přísného učitele.*

(119) *Zasluhuješ pokárat.*

Několika českým infinitivním konstrukcím s aktivním infinitivem, u kterých však lze pochybovat o jejich aktivním charakteru, protože často zobrazují děj pasivně, se věnuje také Koenitz (1972). Text se soustředí na dva typy konstrukcí:

(120) *Viděl jsem chlapce bít.*

(121) *Pokosené obilí potřebuje svážet.*

Větám prvního typu se věnuje také Panevová (např. 2017: 222nn.). Věty druhého typu jsou konstrukce s retroaktivním infinitivem.[14] Ty podle Koenitze náleží do obecné

[14] Jako možná řídící slovesa Koenitz uvádí *zasluhovat*, *chtít*, *potřebovat*, *přát si*. Možným řídícím slovesům a argumentům pro jejich zahrnutí nebo vyloučení z analýzy se věnuje praktická část práce.

češtiny, ale pronikají také do spisovného, především hovorového jazyka. Aktivní infinitiv je v těchto větách možno, se stylistickým efektem, nahradit infinitivem pasivním:

(122) *Pokosené obilí potřebuje být sváženo*. (Koenitz 1972: 644)

Koenitz dále tvrdí, že čeština má především u dokonavých sloves jen omezené možnosti pro nevyjádření patientu, a proto jsou negramatické věty jako (123), kde není vyjádřen patiens (*tě*).

(123) **Zasluhuješ, abych pokáral.*

Proto předpokládá Koenitz pro retroaktivní infinitivy „zvláštní, s infinitivizací spojené pravidlo“[15] (1972: 645), kterým lze vysvětlit, že patiens je eliminován. Infinitivizací proto, že věty s retroaktivním infinitivem považuje za transformace (pasivního) souvětí s vedlejší větou. Toto pravidlo formuluje jako transformaci „patiens = subjekt“ s podmínkou identity subjektu vedlejší věty a subjektu řídícího slovesa.[16] Věty s retroaktivním infinitivem typu *zasluhuješ pokárat* tak podle Koenitze vznikají infinitivní transformací s dodatečným odstraněním označení patientu (ibid.).[17]

Takto formulované pravidlo však nevysvětluje druhý typ retroaktivního infinitivu ve větách typu *Chcete pomoct?*. I v těchto případech Koenitz předpokládá nominální frázi koreferenční se subjektem maticového slovesa a formuluje druhé pravidlo, podle kterého je „pasivní tvar nahrazen infinitivem, pokud je ve vedlejší větě NP, která je identická se subjektem řídícího slovesa a stojí ve vedlejším pádě“. Tomuto pravidlu je podřazeno pravidlo „patiens = subjekt“, formulované pro věty typu *obilí potřebuje svážet* (1972: 644):

(124) *Potřebuje nasekat* < *Potřebuje, aby mu bylo nasekáno*
NP *mu* v nepřímém pádě je odstraněna, pasivní tvar *bylo nasekáno* je transformován v infinitiv

„Jistou zvláštnost“ u sloves *zasloužit*, *potřebovat* a *chtít* v jednom z jejich významů zmiňuje i Panevová v *Mluvnici současné češtiny* (2014: 175), tato slovesa přitom označuje za slovesa kontroly. Tyto konstrukce, v nichž podle Panevové aktivní infinitiv „zastupuje“ infinitiv pasivní, ilustruje příklady z korpusu mluveného i psaného jazyka, čímž dokládá, že tato „ozvláštněná konstrukce do současné češtiny patří“ (ibid.: 176). Podrobněji se

[15] „Eine gesonderte, mit der Infinitivierung gekoppelte Regel“, překlad BG.
[16] Věty typu *Zasluhuješ, abych pokáral* jsou opravdu negramatické kvůli nevyjádřenému patientu. Je však otázkou, je-li pravda, že ve větě *Zasluhuješ pokárat* patiens není signalizován. Věty *Ty zasluhuješ pokárat* a *Zasluhuješ pokárat* jsou stejně gramatické, věta bez explicitně vyjádřeného subjektu, který je zároveň patientem slovesa *pokárat*, je snad ještě přijatelnější kvůli ustálenosti systémové elipsy subjektu v případech, kdy je osoba jasně signalizována slovesným tvarem, v tomto případě *zasluhuješ*.
[17] „Infinitivtransformtion und zusätzliche (fakultative) Tilgung der Passivmarkierung“, překlad BG.

k těmto konstrukcím Panevová vrací v pozdější studii (2017), kde však rezignuje na rozlišování sloves kontroly a nadzvednutí, neboť toto rozdělení považuje za neúčelné a příliš závislé na jazyce a konkrétní teorii (2017: 219), a místo toho pokračuje ve třídění sloves kontroly podle funkce závislého infinitivu a typu koreference mezi participanty slovesa řídícího a (nevyjádřitelného) subjektu infinitivu.

Syntakticky nestandardně se podle Panevové chovají minimálně dvě skupiny sloves zahrnujících slovesa *zasluhovat* a *potřebovat*, *chtít*. Sloveso *zasluhovat/zasloužit* se podle Panevové chová standardně v aktivním čtení, viz věty (125) a (126) (příklady (125) až (131) z Panevová 2017: 220):

(125) *Ten člověk si nezaslouží zemřít.*

(126) *Pokud do roka neprovedeme hluboké strukturální reformy, nezasloužíme si jako vláda existovat.*

Naopak nestandardně může také vyjadřovat pasivní perspektivu:

(127) *Její koryto [řeky] si zaslouží vyčistit nejen kvůli ekologii. [= být vyčištěno]*

(128) *Ten, kdo nemá otce, si zaslouží politovat. [= být politován]*

Užití tohoto řídícího slovesa s analytickou formou pasivního infinitivu není podle Panevové vyloučeno, je to konkurenční forma:

(129) *... řekl mi větu, která si zaslouží být připomenuta.*

Formálně aktivní infinitiv však může být homonymní, především, pokud není povrchově vyjádřen objekt (který by vždy signalizoval aktivní čtení):

(130) *Každá žena si zaslouží hýčkat.*

(131) *Každá žena si zaslouží hýčkat své děti*.

Podobnou vlastnost jako u *zasloužit*/*zasluhovat* vidí Panevová také u sloves *potřebovat* a *chtít*, zde ale konkurenci aktivního a pasivního významu vysvětluje lexikální polysémií: tato slovesa rozděluje na dvě lexie – *potřebovat*/*chtít*-1 s významem „přací modality subjektu“ a *potřebovat*/*chtít*-2 „blízké významu vyžadovat“ (2017: 221). Podobné dělení významů slovesa *chtít* navrhuje i Grepl (1973) nebo Benešová (1971: 103): *Chtít*-1 považuje Benešová za modální sloveso, které lze vždy zaměnit za *hodlat*, *chtít*-2 za sloveso plnovýznamové s modální sémantikou, které lze rozvíjet i vedlejší větou.

Toto dělení však dle našeho názoru vypovídá především o nižším stupni gramatikalizace slovesa *chtít*, potažmo také *potřebovat* (o čemž svědčí právě možnost rozvití i jiným elementem než infinitivem), ale není jím možné vysvětlit syntaktické

chování těchto sloves, která připouštějí aktivní i pasivní čtení infinitivní konstrukce, ani na jeho základě dělit slovesa *zasloužit*, *potřebovat* a *chtít* na dvě skupiny.

Důvod, proč tato slovesa ve spojení s infinitivem v některých případech připouštějí dvě interpretace, je spíše ve valenční struktuře infinitivního doplnění. Věty (132) a (133), které Panevová uvádí jako jednoznačně aktivní, a věty jednoznačně pasivní ((134), (135)), se liší valencí infinitivu: *přemýšlet* je netranzitivní, *obout se* reflexivní, a ani jedno tak není možné pasivizovat. Oproti tomu *podepřít* i *vytáhnout* jsou tranzitivní a jejich pasivizace je možná. Interpretace konstrukce jako významově aktivní/pasivní pak záleží na tom, jaké další aktanty jsou ve větě vyjádřeny. Tak je např. ve větě (135) sloveso *vytáhnout* s obligatorní valencí ACT_1, PAT_4, DIR. Volné doplnění směru je elidováno a patiens, v aktivní větě vyjádřený objektem v akuzativu, je vyjádřen subjektem v nominativu. Pokud by v této větě byl přítomen ještě akuzativní argument, např. *Co když budete po odplutí potřebovat vytáhnout kotvy*, stala by se interpretace nejednoznačnější: sémantická role subjektu by zde mohla být interpretována jako agens (‚vy sami vytáhnete kotvy') nebo benefaktor (‚někdo vám vytáhne kotvy'). Pasivní význam aktivního infinitivu by zde potvrdila přítomnost konatele infinitivu, vyjádřená instrumentálem nebo předložkovou frází $od_{gen.}$ (viz (137) a ještě dále tzv. *by*-phrase). V prvním případě by pak byla interpretace aktivní, v druhém retroaktivní (tyto případy nejednoznačnosti připouští i Panevová, viz (136), nicméně sémantika slovesa *potřebovat* se nemění). Ve větě (132) je sloveso *přemýšlet* s obligatorní valencí ACT_1, $PAT_{nad+7,o+6,zda,že,cont}$, vyjádření aktantů je zde jednoznačně interpretovatelné: agens je vyjádřen subjektem v nominativu, patiens předložkovou frází.

(132) *Bylo toho moc, o čem potřebovala-1 přemýšlet.*

(133) *Potřeboval-1 jít nahoru a obout se.*

(134) *Vypadá, jako by potřeboval-2 podepřít.(= být podepřen)*

(135) *Co když budete po odplutí potřebovat-2 vytáhnout? (= být vytažen)*

(136) *... (firmy) potřebují pokrýt zakázky s navýšeným počtem lidí.*

(137) *Táňa potřebuje vyšetřit odborníkem.* (příklady převzaty z Panevová 2017: 221)

Zatím nejpodrobnější analýzu retroaktivních infinitivů nabízí Dotlačil/Šimík (2013), kteří si všímají dvojznačnosti českých vnořených infinitivů (*embedded infinitives*) ve větách obsahujících maticové sloveso *potřebovat*, *chtít* nebo *zasloužit si*. Věty jako

(138) *Marie chce ukázat cestu.* (Dotlačil/Šimík 2013: 108)

mají dva různé významy. Mohou být čteny ve významu ‚Marie chce někomu ukázat cestu' jako slovesa, v nichž je subjekt vnořené struktury referenčně identický se subjektem maticové věty (Marie$_i$ chce někomu [PRO$_i$ ukázat] cestu). Mohou být však také čteny ve významu ‚Marie chce, aby jí někdo ukázal cestu'. V tomto případě je objekt vnořené struktury referenčně závislý na subjektu maticové věty (‚Marie chce někým ukázat cestu').

Takové věty, v nichž je nevyjádřený argument vnořené struktury referenčně závislý na argumentu maticové věty (ibid.: 107), Dotlačil/Šimík podle Jespersena (1940)[18] nazývají retroaktivními infinitivy. Považují je za skryté pasivy, a představují pro toto tvrzení několik argumentů:

Retroaktivní infinitivy nevyjadřují agens děje. Ve větách, v nichž se vyskytují, proto nemohou být přítomna ani adverbia ovlivňující chování agenta. Ve struktuře retroaktivního infinitivu totiž chybí *v*, agentivní fráze, tedy agens, který by byl adverbiem ovlivněn, a proto nemůže být přítomen ani argument modifikující tuto agentivní frázi (příklady (139) až (144) převzaty z Dotlačil/Šimík 2013):

(139) **Ta skladba potřebuje zahrát záměrně velmi pomalu.*

Mohou však být modifikovány externím argumentem, v angličtině tzv. *by*-phrase, v češtině jménem v instrumentálu nebo předložkovou frází s předložkou *od*, stejně jako u kanonických pasivů (viz (141)). Externí argument nemusí být vyjádřen nebo může být realizován jako adjunkt, stejně jako u kanonických pasivů. Modifikace externím argumentem naopak není možná u jiných případů vnořených infinitivů, jako jsou slovesa kontroly, neboť v těchto případech je agens vyjádřen již nevyjádřeným subjektem PRO infinitivu ((142)):

(140) *Ta kniha potřebuje přeložit zkušeným překladatelem.*

(141) *Ten meteorit byl objeven norskými výzkumníky.*

(142) *Karel plánoval přeložit tu knihu (*zkušeným překladatelem).*

Slovesa, u nichž nelze vytvořit pasivní tvar, nemůžou tvořit ani retroaktivní infinitiv. Jde např. o posesivní slovesa nebo reflexiva tantum:

[18] Jespersen ve své Gramatice moderní angličtiny [Modern English Grammar] používá termín *retroaktivní infinitiv* pro případy, „v nichž se aktivní infinitiv chápe tak, že má pasivní význam", a konstrukce, „v nichž tranzitivní infinitiv odkazuje k něčemu, co jej předchází a co je jeho objekt" (1940: 221). Převážně sem však řadí konstrukce typu *it's his to keep*, *it's a tough nut to crack*, které jsou dnes popisovány jako tzv. *tough*-constructions. I přes zdánlivě pasivní význam však tento typ infinitivu nevykazuje vlastnosti pasivu.

(143) **Ta dálnice (se) potřebuje vyhnout.*

Retroaktivní infinitiv je svými vlastnostmi podobný jako retroaktivní nominalizace a gerundia v angličtině:

(144) *The overcoat wants a thorough cleaning*.

Tyto fráze mohou být také modifikovány tzv. *by*-phrase, netvoří je slovesa neschopná pasivizace a navíc se pojí s podobnými slovesy: *want*, *need*, *merit*, *bear* nebo *deserve*. Poslední dvě slovesa se pojí s retroaktivním gerundiem už jen v ustálených spojeních (*This bears repeating*), produktivní je tato konstrukce u sloves *need*, *want* a *require*, nicméně u všech řídících sloves jsou retroaktivní gerundia postupně nahrazována pasivním gerundiem (Hantson 1984: 95):[19]

(145) *He escaped whipping > he escaped being whipped*

Retroaktivní gerundia i retroaktivní infinitivy jsou považovány za slovesa s kontrolou nebo za slovesa nadzvednutí:

(146) *Your toe needs [PRO$_i$ see-INGd to t$_i$]* (Hantson 1984: 97)

Panevová považuje konstrukce s retroaktivním infinitivem (ačkoli je tak sama nenazývá) za slovesa s kontrolou, zároveň však nerozlišuje mezi slovesy kontroly a nadzvednutí (viz výše). Dotlačil/Šimík naopak ve své analýze považují řídící slovesa v retroaktivních konstrukcích za slovesa nadzvednutí. Argumentují přitom tím, že nominativní konstituent je generován uvnitř retroaktivního infinitivu a stoupá do řídící (maticové) věty, což může nastat v případě, že slovesa, která k sobě vážou retroaktivní infinitivy, jsou slovesy nadzvednutí. Tento předpoklad podle autorů podporuje také skutečnost, že podmět maticové věty nemá tematický vztah s řídícím slovesem a podměty v retroaktivních infinitivech mohou být součástí idiomů, v tomto ohledu se chovají stejně jako kanonické pasivizace a liší se od podmětů sloves kontroly (2013: 112).

Dotlačil/Šimík (2013: 113) dále tvrdí, že struktura retroaktivního infinitivu, která v terminologii generativní gramatiky c-ovládá strukturu udělující pád substantivu, je odstraněna (*peeling*). Vzniká tak restrukturovaný infinitiv (viz ještě dále), který neuděluje pád, a proto je substantivu udělen nominativ. Substantivum pak stoupá do maticové klauze a stává se subjektem věty (*Ruka chce umýt.* vs *Někdo musí umýt ruku.*):

[19] Zajímavé jsou rozdíly v různých variantách angličtiny. V některých oblastech USA se tato konstrukce místo gerundia užívá s participiem: *The car needs washed*. Podrobněji k těmto rozdílům viz např. Wood et al. (2022).

(147) a. *Ruka chce umýt.*

b.

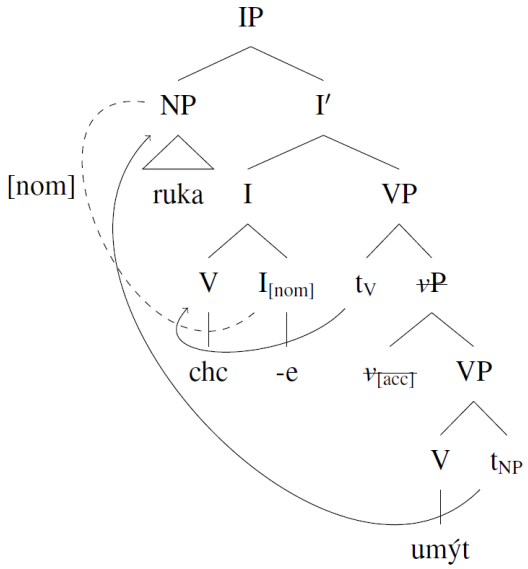

V retroaktivních infinitivech mohou do role subjektu maticové věty ve tvaru nominativu stoupat argumenty strukturního dativu i akuzativu, v češtině typicky sémantické role adresáta/benefaktora, resp. patientu. Pokud je ovšem ve větě explicitně vyjádřen adresát/benefaktor, pak může podle autorů stoupat do role subjektu maticové věty pouze on, nikoli akuzativní argument. Pasivizace patientu je možná tehdy, pokud adresát/benefaktor přítomen není ((154)):

(148) [chránit Dobroslavu] – akuzativní argument

(149) *Dobroslava nepotřebuje chránit.*

(150) [otevřít Markovi dveře] – dativní a akuzativní argument

(151) *Marek chce otevřít dveře.*

(152) ** Dveře chtějí otevřít Markovi.*

(153) [otevřít dveře]

(154) *Dveře chtějí otevřít.*

Dotlačil/Šimík (2013: 117) tuto podmínku vysvětlují tím, že strukturní dativ je ve struktuře věty generován výše než akuzativ, proto může být ze struktury odstraněn uzel s dativem, ale ne s akuzativem. Pokud je tedy ve větě jednotka v roli benefaktora, který je kanonicky strukturním dativem, může tento benefaktor stoupat z infinitní klauze do maticové, kde se realizuje jako nominativ, a akuzativní argument slovesa v infinitivní frázi zůstává tímto pohybem nezasažen:

(155) a. *Marie chce umýt ruku.*

b.

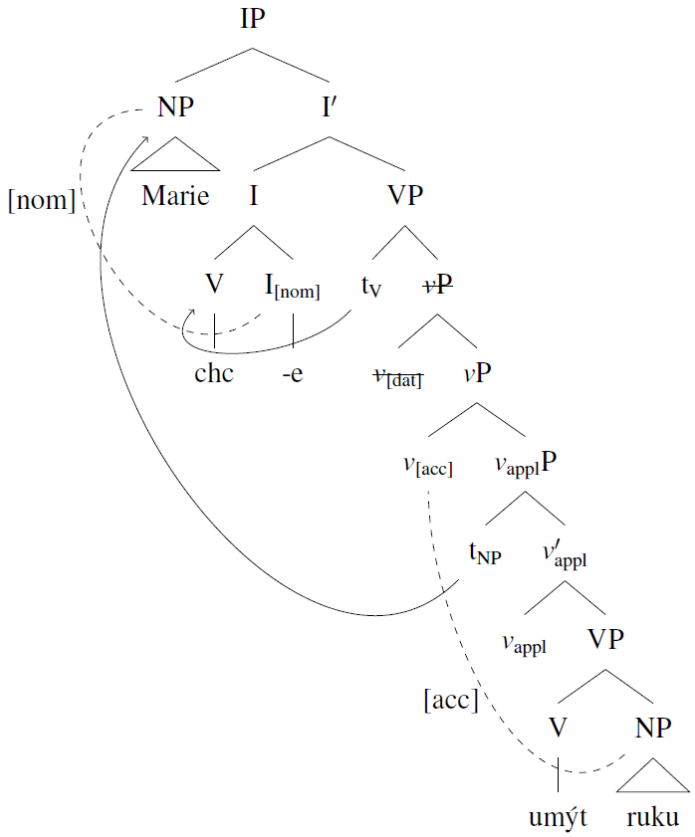

Naopak lexikální dativ, který není strukturním pádem, ale je určen valencí slovesa, např. *přizpůsobit*, se nemůže stát subjektem maticové fráze.

(156) **Požadavky potřebují přizpůsobit plán*. (Dotlačil/Šimík 2013: 118)

Zdá se však, že tato analýza neplatí pro všechny věty. Následující tři věty všechny obsahují retroaktivní infinitiv, patiens v roli nominativního subjektu a zároveň vyjádřený dativní argument. Liší se však co do přijatelnosti: první dvě věty jsou přijatelné, třetí nikoli.[20]

(157) *Knížky potřebují vrátit majiteli.* ADDRobl

(158) *Staré oblečení zaslouží darovat někomu potřebnému.* ADDRobl

(159) *??Skříň potřebuje opravit Marii.* BENtyp

[20] K přijatelnosti vět se vyjádřilo 10 českých rodilých mluvčích.

Odpověď na otázku, proč jsou některé věty přijatelné a některé ne, není jednoznačná. Věty v příkladech výše se liší valenční strukturou, konkrétně obligatorností dativního argumentu. Podle slovníku *Vallex* je ve větách (157) a (158) a dativní argument obligatorní, ve větě (159) jen typický. Přidáme-li další věty, v nichž je dativní argument fakultativní, situace se příliš nevyjasní: první věta je přijatelná méně než druhá:

(160) *?Rána potřebuje zavázat pacientovi.* BENtyp

(161) *Nové poznatky si zaslouží jasně vysvětlit studentům.* ADDRopt

Rozdělíme-li dativní argumenty na BEN a ADDR zvlášť, získáme tyto sady vět (seřazeny sestupně podle přijatelnosti):

(162) a. *Knížky potřebují vrátit majiteli.* ADDRobl
b. *Nové poznatky chtějí předat studentům.* ADDRobl
c. *Nové poznatky chtějí jasně vysvětlit studentům.* ADDRopt
d. *?Staré oblečení zaslouží darovat někomu potřebnému.* ADDRobl
e. ??*Peníze nepotřebují přidat kolegovi.* ADDRobl

(163) a. *Tahle relikvie zasluhuje uchovat příštím generacím.* BENopt
b. *??Skříň potřebuje opravit Marii.* BENtyp
c. *??Rána potřebuje zavázat pacientovi.* BENtyp

Věty (162) implikují nově vzniklou posesi jako výsledek děje, jejich přijatelnost je však různá. Ve větách (163) žádná posese přítomna není, dativní argument je fakultativní, a přesto jsou přijatelnosti rozdílné. Význam sloves (nakolik jsou v těchto větách pozorovatelné společné sémantické oblasti) a fakultativnost/obligatornost dativního argumentu se tedy neukázaly jako rozhodující.

Konkrétnější tendence v reálném užívání nebylo možno ověřit, neboť věty, v nichž je vyjádřen strukturně akuzativní argument v pozici nominativního subjektu a zároveň je explicitně vyjádřen také dativní argument, v datech nejsou doloženy. Otázka podmínek pro přijatelnost takovýchto vět tak prozatím zůstává otevřená.

Další popisovanou vlastností RI v češtině je, že se jedná o restrukturační fráze. Restrukturace je transformační proces, který sjednocuje infinitiv (jednu CP) s maticovým slovesem (druhá CP) (Veselovská 2009, srov. Veselovská/Karlík 2009, podrobně Dotlačil 2004). Komplexnější fráze při restrukturaci zjednoduší svou strukturu, čímž vznikne menší a transparentnější fráze, která se poté posune do jiné klauze, a vzniká tak jedna fráze místo

dvou. Retroaktivní infinitivy jsou tak strukturně deficientní klauze: nemají externí argument a nejvyšší hlavu fráze, která připisuje dativ nebo akuzativ. Dativní nebo akuzativní argument je pak realizován v nominativu jako subjekt maticové fráze, generován je však ve struktuře retroaktivního infinitivu a pohybem (nadzvednutím) se následně dostává do maticové věty.

Okrajově se o retroaktivním infinitivu zmiňuje Půda (2018), který ve své studii o reflexivní slovesné formě poznamenává, že konstrukce s retroaktivním infinitivem mohou někdy nahradit formálně aktivní infinitiv pasivním a umožňují vložit do věty reflexivní slovesnou formu bez významové změny. Retroaktivní infinitiv, stejně jako pasiv, podle Půdy popisuje událost z hlediska objektu. Reflexivní slovesná forma naopak zobrazuje událost z pohledu dekonkretizovaného podmětu. Zda reflexivum patří ke vložené infinitivní frázi nebo k řídícímu slovesu, nelze z této struktury určit (Půda 2018: 54, příklady upraveny):

(164) M*ariánské sousoší na Husově náměstí v Rakovníce se naklání a* ***potřebuje opravit***. (retroaktivní inf.) / […] *a* ***potřebuje být opraveno***. (pasivní inf.) / a ***potřebuje se opravit***. (RVF)

(165) *Je dobře, že nám konečně opravují kanalizaci,* ***potřebovala se*** *už* ***opravit***.

4.2 Řídící slovesa

Konstrukce s retroaktivním infinitivem se skládá ze semilexikálního/pseudomodálního slovesa a infinitivu a byla popsána u řídících sloves *chtít*, *potřebovat*, *zasloužit (si)* (viz výše). Retroaktivní infinitiv v češtině vykazuje některé stejné vlastnosti jako retroaktivní nominalizace a gerundia v angličtině – a pojí se také se stejnými slovesy (*want*, *need*, *deserve*, *merit*). Jako potenciální další řídící slovesa by se nabízela *toužit* nebo *přát si*, avšak při bližším srovnání vlastností konstrukcí s těmito slovesy a konstrukcí s jedním ze čtyř sledovaných sloves se ukazují důležité rozdíly: obě slovesa připouštějí konstrukci s infinitivem v aktivním čtení ((166)) a potenciálně také v pasivním ((167)), nicméně v takových větách je nutná přítomnost sémantické role proživatele, nemohou se tedy pojit s neosobovými a neživotnými subjekty ((168)), což pro ostatní výše vyjmenovaná slovesa neplatí ((169), (170)):

(166) *Toužím vyhrát.*

(167) *Přeju si pohladit.*

(168) **Ta skříň touží opravit.*

(169) *Potřebuju pohladit.*

(170) *Ta skříň potřebuje/chce/zaslouží opravit.*

Na základě těchto předchozích pozorování byla excerpce dat a následná analýza provedena pro česká slovesa *chtít*, *potřebovat* a oba členy vidové dvojice *zasloužit* a *zasluhovat*, zvlášť pro afirmativní a negovanou podobu daného slovesa.

Tato slovesa v dosavadním popisu fungují jako typická pro retroaktivní infinitiv, nicméně souhrnnější popis žádná práce dosud nenabídla. Dostupné jsou pouze dílčí informace o frekvenci retroaktivního infinitivu po řídících *zasluhovat*: Panevová (2014: 177) uvádí 6 výskytů v korpusu SYN2010 a 19 výskytů v SYN2006PUB, a *potřebovat/nepotřebovat* (Genserová 2019: 63nn.): ve vzorku celkem 2845 dokladů pro *nepotřebovat* + inf. v korpusech SYN2000 – SYN2015 se v 9 % dokladů jedná o retroaktivní infinitiv, v případě *potřebovat* + inf. je retroaktivních 12 % z celkem 1000 dokladů. Dopředu tedy nebylo možno spolehlivě odhadnout, které ze sloves se s retroaktivním infinitivem váže nejčastěji.

Následující části práce představí podrobnější analýzu konstrukcí s retroaktivním infinitivem na materiálu z Českého národního korpusu.

5 Otázky a hypotézy

Vzhledem k tomu, že retroaktivnímu infinitivu v češtině se prozatím nevěnovala žádná rozsáhlejší analýza, je stanovení konkrétních hypotéz obtížné. Určité výchozí předpoklady však bylo možno formulovat na základě dřívějších pozorování na omezeném vzorku dokladů (viz výše a Dotlačil/Šimík 2013; Panevová 2014, 2017):

1. Základní hypotézou, kterou lze stanovit, je, že retroaktivní infinitivy jsou významově pasivní, a budou se tedy svými vlastnostmi podobat kanonickým pasivům.
2. Patiens v akuzativu se nemůže stát subjektem maticové věty, pokud je ve struktuře přítomen argument v dativu, pasivizace patientu je možná tehdy, pokud argument v dativu přítomen není. Do role subjektu maticové věty ve tvaru nominativu mohou v retroaktivních infinitivech stoupat strukturně dativní adresát/benefaktor i akuzativní patiens, na rozdíl od kanonického pasivu, v němž adresát/benefaktor zůstává v dativu.

Z výše uvedených strukturních vlastností vyplývá další hypotéza:

3. Zatímco v aktivních větách tvar nominativu získává agens, u vět s retroaktivním infinitivem jsou subjekty v nominativu typicky nominální fráze nesoucí sémantickou roli PAT nebo ADDR/BEN, u kanonického pasivu pak PAT.
4. Vychází-li se z předpokladu, že se jedná o pasivní vyjádření, měla by roli hrát tranzitivita sloves, neboť do pasivu lze odsunutím agentu a posunutím patientu do role subjektu převést právě pouze slovesa s akuzativní rekcí. (U sloves netranzitivních je možné vytvořit neosobní pasivum typu *O tom bylo rozhodnuto včera*, viz ještě dále). Tranzitivita je tak pro pasivní struktury podmínkou pro jejich utvoření.

Na základě korpusových dat budou sledovány další charakteristiky, které se mohou ukázat jako důležité pro popis retroaktivního infinitivu; za relevantní výzkumné otázky pokládáme:

5. Především slovesa *zasloužit* a *zasluhovat* mohou být užita i reflexivně. Má tedy reflexivita řídícího slovesa vliv na retroaktivní infinitiv?
6. Pasivní struktury slouží k deagentizaci děje. Plní retroaktivní infinitivy deagentizační funkci stejně jako kanonické pasivy?

Otázky a hypotézy byly ověřovány analýzou korpusových dat, jejímž výsledkům se věnují následující kapitoly práce.

6 Výzkum

Empirická část diplomové práce je založena na korpusovém výzkumu. Sběr dat probíhal pomocí korpusu synchronní psané češtiny SYN verze 9 (SYN_v9), vytvořeného na Ústavu Českého národního korpusu (ČNK), a to v celém rozsahu bez vytvoření zužujících subkorpusů.

Před výběrem tohoto korpusu byly provedeny dílčí analýzy subkorpusu beletrie v rámci SYN_v9 a korpusu ONLINE_ARCHIVE. V subkorpusu beletrie byly ve vzorku sestávajícího z 500 výsledků nalezeny pouze dva případy relevantních nálezů (konstrukcí s retroaktivním infinitivem). Korpus ONLINE_ARCHIVE je řádově větší než korpusy řady SYN (miliardy tokenů oproti milionům v SYN),[21] není ovšem verzovaný, a jeho obsah se tak mění s každou aktualizací. Korpus SYN_v9, přestože je menší než korpus ONLINE_ARCHIVE, je rozsáhlý – zahrnuje všechny synchronní psané korpusy řady SYN a publicistické texty obsažené v předchozích verzích, i ty zatím nezveřejněné. Na rozdíl od ONLINE_ARCHIVE je SYN_v9 referenční, tedy od svého publikování neměnný, a proto byl nakonec zvolen pro excerpci dat. Fakt, že tento korpus není reprezentativní a v jeho složení dominuje publicistika, není překážkou, protože cílem výzkumu je především popis syntaktických a gramatických vlastností dané konstrukce, oblasti a kontexty, ve kterých se vyskytuje, jsou v rámci práce okrajovým tématem.

Infinitivní konstrukce jsou v jazyce častým jevem (srov. Svoboda 1962; Dotlačil 2004), často jde o spojení řídícího slovesa s aktivním infinitivem. Výchozí předpoklad výzkumu, ověřený na dílčích subkorpusech (viz ještě dále), je nejvyšší frekvence konstrukcí s aktivním infinitivem a nižší frekvence významově pasivních konstrukcí.

Po prozkoumání absolutních frekvencí aktivních i pasivních forem v korpusu se bude další analýza soustředit na popis retroaktivních infinitivů, a to ve srovnání s kanonickým pasivem i aktivními infinitivy. Protože jsou retroaktivní infinitivy významově pasivní struktura, předpokládá se, že jejich gramatické (a sémantické) vlastnosti budou podobné kanonickým pasivům, zejména co se týče vyjádření agentu. Zároveň se formálně jedná o aktivní tvary, namístě je proto i srovnání s kanonicky aktivními infinitivy (tedy infinitivy s aktivní formou i významem).

[21] V době sběru dat byla k dispozici první generace korpusů ONLINE.

6.1 Vzorek

Excerpce dat z korpusu proběhla pomocí CQL dotazů omezujících hledání na sekvenci slov obsahující lemma řídícího slovesa, 0 až 4 libovolná slova (vyloučena z vyhledávání byla čárka, čímž se zamezilo vyhledání případů, kdy řídící sloveso a infinitiv jsou částmi dvou různých predikátů v rámci souvětí) a infinitiv v rámci jedné věty. Použit byl následující dotaz (s odpovídající úpravou pro každé řídící sloveso):

[lemma="potřebovat" & word="po.*" & word!="potřebovat"] [word!=","]{0,4}
[pos="V" & tag=".f.*"] within <s/>

Výsledky vyhledané pomocí tohoto dotazu jsou omezeny jedním slovosledem, což však není zásadním problémem; pokud by se ukázalo, že je užitečné srovnání slovosledných tendencí, lze dotaz modifikovat a dodatečně vyhledat jiné slovosledné kombinace.

Výše popsaný dotaz vyhledal aktivní i pasivní formy konstrukce řídícího slovesa s infinitivem, a tedy i případy retroaktivního infinitivu, který je formálně aktivní. Sledovaná řídící slovesa jsou v jazyce frekventovaná (pouze s výjimkou slovesa *zasluhovat*/*zasloužit*), což má za následek vysoké množství výsledků v korpusu. Pro další analýzy byl proto vytvořen náhodný vzorek, který byl dále zpracováván v tabulkovém procesoru Excel. Prvním krokem analýzy bylo vytvoření vzorku 1000 výskytů pro každé sloveso (případně všech výskytů, bylo-li jich méně než 1000), z nichž byly manuálně odstraněny nerelevantní výsledky – kromě duplicitních řádků a zjevných chyb či překlepů šlo především o homonymní tvary substantiv s tvary infinitivů. Poté byly manuálně anotovány případy retroaktivního infinitivu a pasivu.

Tento vzorek sloužil ke stanovení četnosti výskytu jednotlivých forem a jejich vzájemného vztahu. Předpokladem byl častější výskyt aktivních forem a méně výsledků pro pasiv a retroaktivní infinitiv. Ne všechna zkoumaná slovesa se však v korpusu vyskytovala více než 1000krát. Pro *zasluhovat* je v korpusu ve sledované kombinaci s infinitivem po manuálním odstranění falešně pozitivních výsledků celkem 422 výsledků, pro *nezasluhovat* celkem 38, z toho 6 retroaktivních infinitivů. Negovaná forma tohoto slovesa tak nebyla do analýzy zahrnuta vůbec, u afirmativní formy byly v prvním kroku analyzovány všechny výsledky. Konstrukce s ostatními slovesy se v korpusu vyskytují

v řádech tisíců (v afirmativní i negované formě). Absolutní frekvenci výskytů jednotlivých forem ve vzorcích 1000 dokladů shrnuje Tabulka 1:[22]

Řídící sloveso	Celkem	AI	PI	RI
zasloužit	945	667	212	66
nezasloužit	989	887	33	69
zasluhovat	421	146	217	58
nezasluhovat	38	25	6	7
potřebovat	993	852	137	4
nepotřebovat	993	871	107	15
chtít	999	985	11	3
nechtít	999	972	6	21

Tabulka 1: Absolutní frekvence infinitivních konstrukcí ve vzorku 1000 dokladů.

6.1.1 Anotace

Spojení řídícího slovesa a retroaktivního infinitivu je v práci považováno za modální konstrukci, řídící slovesa za (pseudo)modální slovesa (viz také Půda 2018) a infinitivy z větněčlenského hlediska za součást modálního predikátu, nikoli za předmět. Anotovány byly vybrané vlastnosti sloves a subjektů. U sloves šlo o jejich gramatické vlastnosti: reflexivitu, dále tranzitivitu a vid infinitivu (u pasivních forem participia) a valenční strukturu infinitivu a její konkrétní vyjádření. Následně byly rozděleny vyjádřené aktanty a obligatorní volná doplnění podle pádu, ve kterém jsou užity.

Při popisu valenční struktury práce vychází z koncepce užité při sestavování *Valenčního slovníku českých sloves VALLEX 4.0* a tedy z teorie funkčního generativního popisu rozlišujícího obligatorní a fakultativní (a také typické) aktanty a volná doplnění.

Vallex uplatňuje tzv. „kognitivní posouvání aktantů“ (Lopatková a kol. 2020: 21), což znamená, že „první dva aktanty jsou určovány syntakticky, zatímco pro určení dalších aktantů se zohledňují sémantická kritéria“. Je-li sloveso dvouvalenční, jeho argumenty jsou agens a patiens, bez ohledu na sémantiku konkrétních sloves a jejich doplnění, např. tedy je jako PAT označen ‚Zasažený objekt‘, ‚Posesor‘ i ‚Recipient‘, a je-li sloveso troj- a vícevalenční, první dva argumenty jsou taktéž ACT a PAT a další jsou určeny sémanticky (výsledek děje, adresát, původ, případně obligatorní volná doplnění). Pro analýzu retroaktivních infinitivů a jejich argumentové struktury je však klasifikace

[22] Označování forem ve všech tabulkách v textu: AI = aktivní infinitiv, PI = pasivní infinitiv, RI = retroaktivní infinitiv.

s posouváním aktantů příliš hrubá, vzhledem k tomu, že pro retroaktivní infinitiv jsou předpokládané dva gramatické vzorce: věty s patientem v roli subjektu a věty, v nichž do role subjektu stoupá adresát/benefaktor.[23] Při anotaci bylo mezi patientem a adresátem/benefaktorem rozlišováno i u dvouvalenčních sloves.

U reflexivních konstrukcí bylo dále určeno, je-li reflexivizováno řídící sloveso, nebo infinitiv; v případě reflexivního infinitivu by se mělo jednat o reflexivní pasivum. Spolu s valenčními strukturami byl také sestaven frekvenční seznam sloves, na jehož základě bylo pak možné identifikovat opakující se určitá sémantická pole sloves.

U subjektu byla analyzována jeho životnost, osobovost a případné způsoby metonymických vyjadřování. Podobně jako u sloves byl i zde sestaven frekvenční seznam sloužící k případné identifikaci sémantických skupin subjektů.

V předkládaném výzkumu se musely rozhodnout hraniční a sporné případy. Ty se týkaly především dokladů, v nichž mohla být konstrukce hodnocena jako aktivní i retroaktivní infinitiv a kde rozhodoval širší kontext:

(171) […] *aktivitou je koupě zchátralého lichtenštejnského sídla Nový Dvůr, které chce opravit.*

V tomto příkladu není jasná reference subjektu vedlejší věty: relativum *které* může odkazovat k *lichtenštejnskému sídlu*, což by znamenalo retroaktivní infinitiv, subjektem ale může také být jiný referent, vyjádřený na začátku souvětí nebo dříve v textu, což by naopak znamenalo aktivní infinitiv. V případě výše uvedené věty je pravděpodobnější aktivní čtení se subjektem referenčním s nominální frází *rodák z Hustopečí*, která je vyjádřená o dvě věty dříve v textu.

Neostrá může být také hranice mezi jmenným tvarem adjektiva a pasivním participiem. V této práci byla stanovena graficky: krátký tvar je považován za pasiv, dlouhý za jmenný tvar adjektiva, a tedy součást složeného aktivního predikátu. Konkrétní případy, jejichž struktura a možnost zařazení mezi retroaktivní infinitivy nejsou jednoznačné, budou diskutovány v následující podkapitole.

[23] Rozlišení role adresáta a benefaktora je často obtížné, proto budou v práci analyzovány dohromady.

6.1.2 Sporné případy

6.1.2.1 Napít

Ve vzorku dat se vyskytlo několik případů, které se na první pohled jevily jako retroaktivní infinitiv, ale při bližší analýze se ukázaly jako problematické: Sloveso (tvar) *nechtít* se ve dvou dokladech vyskytuje ve spojení *nechtít napít*:

(172) *Možná je to opravdu tou vodou. Mimochodem, nechcete napít?*

(173) *Tak začínám, jo? Ale ještě předtím – nechceš napít?*

Význam tohoto spojení je do jisté míry pasivní v tom smyslu, že implikuje/evokuje, že příjemce nápoje, ten, kdo pije, je jiný než jeho původce. Toto spojení se pak blíží recipientnímu pasivu typu *dostat napít* s možnou elipsou řídícího slovesa *dostat*. Tento druh alternace je však v češtině popsán s participiem, nikoli infinitivem, a u sloves s dativní vazbou jako *vyhubovat*, *přidat*, *přidělit* (srov. Daneš 1968). Pro *nechtít napít* tedy tato interpretace není vhodná.

Druhou možností je považovat tento výraz za reflexivní aktivní predikát *nechtít se napít* s elipsou reflexiva. Tato interpretace vysvětluje syntaktickou strukturu výrazu, nicméně dochází k významovému posunu, neboť v reflexivní konstrukci je „původce“ pití totožný s jeho „příjemcem“.

Ani zde se tak, ačkoli tato konstrukce do jisté míry vyjadřuje pasivní význam, nemůže jednat o retroaktivní infinitiv, a odpovídající dva doklady tak nebyly do analýzy zahrnuty.

6.1.2.2 Nezasloužit nic než

Dalším sporným případem jsou konstrukce s řídícím *nezasloužit* typu *nezaslouží nic než*:

(174) *[…] to je chlípník, který si za své chování nezaslouží nic jiného než spráskat bičem.*

(175) *[…] ale je-li život takový, nezaslouží si nic než plivnout mu do ksichtu.*

(176) *Mohl by jim odpovědět, že si za svůj dar nezaslouží než narazit zaživa na kůl.*

V konstrukci s retroaktivním infinitivem tvoří predikát řídící plnovýznamové sloveso a infinitiv, v těchto případech se složení predikátu liší: u konstrukcí jako v příkladu (174) je predikátem určitý slovesný tvar, který je rozvíjen objektem ve formě nominální (zájmenné) fráze, nejde tedy o komplexní slovesný predikát jako v případě retroaktivního infinitivu, ale o predikát a objekt. Tyto doklady tedy byly nebyly do analýzy zahrnuty.

V konstrukcích typu (175), (176) je analýza méně jednoznačná: predikát není rozvíjen přímo infinitivem, zároveň však ani jmennou frází jako u *nezasloužit nic než*. Možnosti analýzy jsou dvě: považovat i tyto případy za konstrukci *nezasloužit nic než* s elipsou zájmena, a tedy za spojení predikátu s akuzativním objektem, nebo za konstrukci, v níž zájmeno *nic* není přítomno formálně ani jako rekonstruovaná elipsa. Rozhodnout, ke které možnosti se přiklonit, může pomoci podobnost s afirmativní konstrukcí s *jen* (177), kterou lze použít i jako retroaktivní (178):

(177) *Zbývá jen odměnit ty nejlepší.*

(178) *Takový názor zaslouží jen veřejně odsoudit.*

Konstrukce **‚afirmativní tvar slovesa + *jen*‘** a **‚negovaný tvar slovesa (+ *nic*) + *než*‘** si jsou podobné významem, vyjadřují na dvou pólech jedné škály vyloučení/vymezení: ‚jenom toto a nic jiného / nic jiného než toto‘, viz také slovníkové heslo „než“ v SSJČ (zvýraznění BG):

> 2. (v záp.) omez. (v klad. vyjádření jen, pouze): to nemají nikde jinde než v Brně; nepřijedu dřív než za měsíc; nezbývá (mu nic jiného) než se vrátit

Strukturně se však odlišují – jedna obsahuje příslovce, zatímco druhá spojku. Příslovce zpravidla rozvíjí sloveso, spojka spojuje dvě fráze, a i proto lze negovanou konstrukci silněji pociťovat jako elidovanou.[24] Elipsou zájmena lze vysvětlit také rozdíly ve větách (179) (doklad z korpusu) a (180) až (182) (upravené formulace):

(179) *Život si nezaslouží než plivnout mu do ksichtu.*

(180) *Život si nezaslouží, než aby mu někdo plivnul do ksichtu.*

(181) *Život si nezaslouží než plivnout do ksichtu.*

(182) *Život si nezaslouží nic jiného než plivnout do ksichtu*.

[24] Pro tyto případy je vhodná také konstrukčněgramatická analýza, jež jazyk chápe jako síť symbolických jednotek, které v sobě neoddělitelně spojují formu a význam. Jednotlivé konstrukce jsou specifikovány „pouze těmi vlastnostmi, které jsou pro jejich popis relevantní, empiricky podložené a které je odlišují od ostatních konstrukcí“ (Fried/Lipská 2020: 39). Pro zde diskutovaný případ by konstrukce mohla vypadat (velmi zjednodušeně) jako semischematická [negVP + [kvantifikátor+ProP] + InfP] pro negativní a [VP + kvantifikátor + InfP] pro afirmativní formu, s konkrétním lexikálním obsazením kvantifikátorové pozice v jednom případě zájmennou frází *nic (jiného) než* a v druhém případě příslovcem *jen.*

Ve větě (179) je kromě subjektu přítomno ještě zájmeno se subjektem koreferenční, jehož pád je řízen infinitivem. Aktivní reformulace vedlejší větou je uvedena v příkladu (180). Subjektem vedlejší věty je zde zájmeno *někdo*, zájmeno v dativu nese roli benefaktora (‚ten, komu je pliváno do ksichtu'). Deagentizací této reformulace by měla vzniknout konstrukce (181) – retroaktivní infinitivní konstrukce s jednou subjektovou pozicí, do níž stoupá benefaktor vyjádřený dativním zájmenem. V korpusovém dokladu je benefaktor nicméně vyjádřen dvakrát: v subjektu i dativním zájmenem.

Dvojí vyjádření jednoho elementu se objevuje v případě tzv. resumptivních zájmen, např. ve vztažných větách s relativem *co*/*jak*, v nichž resumptivum vyjadřuje gramatické kategorie napovídající funkci řídícího substantiva ve vztažné větě, které konektor sám o sobě vyjadřovat nemůže (Fried/Lipská 2020):

(183) *Já bych řekla, že za to spíš může ten ožrala, co ho měla za manžela.*

Distribuce resumptivního zájmena se v těchto případech řídí gramatickou funkcí řídícího substantiva, „podle níž lze výše nastíněné typy předběžně charakterizovat jako

(a) subjektové (nominativní) a některé objektové věty (bez resumptivního zájmena),

(b) věty s nepřímými pády a některé objektové věty (s resumptivním zájmenem)." (Fried/Lipská 2020: 41)

Rozšířením a přeformulováním věty (179) získáme souvětí (184), v němž je relativum *co* ve funkci subjektu, resumptivum by tedy mělo být nepřípustné:

(184) *Nikdo se neprosil o tenhle život, co si nezaslouží než plivnout mu do ksichtu.*

Z výše uvedených reformulací původní věty vyplývá, že se nejedná o retroaktivní konstrukci s resumptivním zájmenem, ale o další případ elipsy konstrukce, jejíž predikát tvoří pouze finitní sloveso, které je dále rozvíjeno akuzativním objektem.

Podobně neočekávané je zájmeno v předložkové frázi *na ně* ve větě (185), koreferenční s nevyjádřeným subjektem (*tvrzení*):

(185) *Neakceptujeme nijak její tvrzení, a tak si ani nezaslouží jakkoli na ně reagovat.*

V tomto případě však není možné toto zájmeno odstranit beze změny významu, při reformulaci dojde k významovému posunu, a nejde již o konstrukci s retroaktivním, nýbrž aktivním infinitivem, v níž má substantivum *tvrzení* roli agentu:

(186) *Neakceptujeme nijak její tvrzení, a tak si ani nezaslouží jakkoli reagovat.*

Přítomnost zájmena a jeho vliv na význam věty také připomíná resumptivní zájmena: zde však není pro vyjádření gramatických kategorií užito zájmeno, ale předložková fráze se zájmenem, patrně z toho důvodu, že sloveso *reagovat* vyžaduje doplnění nepřímým předložkovým předmětem ve tvaru ‚*na* + akuzativ'. Podobně je ve vztažných větách s *co*/*jak* v nepřímém pádu resumptivní zájmeno nutné pro úspěšnou interpretaci valenčních vztahů (Fried/Lipská 2020: 46):

(187) *Ten muž, co si na něm pochutnalo prase.*

Z porovnání funkcí zájmen ve větě (185) a (187) vyplývá, že pokud přijmeme PP *na ně* jako prostředek ke zvýraznění gramatických kategorií ve snaze o jednoznačnější vyjádření valenčních vztahů, můžeme tuto větu také interpretovat jako větu s retroaktivní konstrukcí, v níž v roli subjektu stojí patiens.

Podobně sporným případem s nestandardním užitím zájmena je věta (188) s nejasnou referencí slovesné osoby:

(188) *výjimečná kuchyně, zasluhuje tam jet speciálně jen kvůli ní*

Možná interpretace je i zde dvojí. Zamýšlený význam může být ‚stojí za to tam jet jen kvůli ní (= výjimečné kuchyni)'. V tomto případě jde o aktivní větu, v níž je však nevhodně zvoleno řídící sloveso *zasluhovat*, které ztěžuje pochopení věty. Druhou možnou interpretací je význam ‚kuchyně, tím, že je výjimečná, zasluhuje, aby tam někdo jel jen kvůli ní'. U této intepretace však znovu vyvstává otázka na funkci a přijatelnost užitého zájmena. Daná věta je navíc užita jako vsuvka, a proto byl tento doklad hodnocen jako aktivní věta s nevhodným slovesem a ze vzorku vyřazen.

6.1.3 Tendence ve vzorku 1000 výskytů

K analýze byly sestaveny dva vzorky (viz výše). První vzorek slouží k základnímu popisu frekvencí jednotlivých zkoumaných forem a jejich vzájemného poměru. Vzorek byl sestaven celkem pro 8 řídících tvarů a po odstranění nerelevantních výsledků bylo analyzováno celkem 6377 dokladů. Celkovou distribuci zkoumaných forem shrnuje Tabulka 2:

Konstrukce	AI	RI	PI	**Celkem**
absolutní	5405	729	243	6377
procentuální	85	11	4	100

Tabulka 2: Celková distribuce infinitivních konstrukcí.

V 85 % případů se jedná o aktivní konstrukci, zbytek dokladů jsou významově pasivní tvary. Z výsledků vyplývá, že v případě zkoumaných řídících sloves je pasivní význam konstrukce vyjádřen častěji pomocí retroaktivního infinitivu (11 %) než kanonického pasivu (4 %). Tuto souhrnnou distribuci jednotlivých konstrukcí (aktivní, retroaktivní, pasivní) je však třeba dále konkretizovat, neboť tendence ve výběru infinitivu se mezi zkoumanými řídícími slovesy liší. Nejvýraznější rozdíly jsou u obou forem sloves *zasluhovat* a *zasloužit*, viz ještě dále.

U všech řídících sloves se předpokládalo, že se nejčastěji bude vyskytovat aktivní konstrukce, což se také potvrdilo; u *zasloužit*, *nezasloužit*, *potřebovat*, *nepotřebovat*, *chtít* a *nechtít* jsou aktivní infinitivy zastoupeny ve více než 70 % případů, u *nezasluhovat* v 65,8 % případů, pouze u *zasluhovat* je aktivní konstrukce méně častá: vyskytuje se v cca 35 % případů. Při srovnávání frekvencí je zde třeba upozornit na celkově nižší výskyt spojení slovesa *zasluhovat* s infinitivem ve všech konstrukcích obou tvarů slovesa: celkový počet výsledků je přibližně poloviční oproti ostatním zkoumaným slovesům, v negované formě korpus obsahuje celkově pouze 38 dokladů, pasivní konstrukce u *nezasluhovat* jsou doloženy v jednotkách případů. Tvar *nezasluhovat* byl proto vyloučen z další, hlubší analýzy, tvar *zasluhovat* zůstal zahrnut, neboť se u něj všechny zkoumané konstrukce vyskytují v dostatečném počtu i přes celkově nižší frekvenci v korpusu.

Retroaktivní infinitiv i kanonický pasiv jsou svým významem pasivní a vyskytují se s výjimkou konstrukcí s řídícím *zasluhovat* řidčeji než infinitivy aktivní; mezi jednotlivými řídícími slovesy se pak mění poměr konstrukcí s pasivním a retroaktivním infinitivem. Kanonicky (formálně) pasivní konstrukce se rovněž v souladu s předpokladem u všech řídících sloves ve vzorku vyskytují výrazně méně než konstrukce aktivní, a to v rozmezí 0,3–18,4 procent; na horní hranici rozmezí jsou konstrukce s řídícím *zasluhovat* a *nezasluhovat*, naopak nejméně pasivních infinitivů se pojí s řídícími *chtít* a *potřebovat* (0,3, resp. 0,4 procenta dokladů pro daná slovesa).

Frekvence retroaktivních infinitivů mezi jednotlivými řídícími slovesy značně kolísá v rozmezí od 0,6 procent u *nechtít* do 51,5 procent u *zasluhovat*. Zajímavé je sloveso *potřebovat*, s nímž se retroaktivní infinitiv vyskytuje násobně častěji než pasivní: 13,8 vs.

0,4 procent u afirmativní, 10,8 vs. 1,5 procent u negované formy. Podobně tomu je u *zasloužit*, *chtít* a *zasluhovat*, kde je rozdíl absolutně největší, a to 51,4 % retroaktivních oproti 13,7 procentům pasivních infinitivů. Poměrově je však největší rozdíl u *potřebovat*, s nímž se retroaktivní infinitiv pojí 35x více než pasivní, zatímco u *zasluhovat* je pasiv 3,8x častější. Tento rozdíl však může být ovlivněn celkově nižší frekvencí konstrukcí se *zasluhovat*.

Kanonický pasiv je častější než retroaktivní infinitiv jen u tvarů *nezasloužit*, *nezasluhovat* a *nechtít*. Z tohoto rozložení lze pozorovat, že výskyt negovaných řídících sloves koreluje s výskytem kanonického pasivu více než jejich afirmativní protějšky. Z řady zde však vybočuje *nepotřebovat*. Tento tvar má však poněkud zvláštní postavení, neboť se často vyskytuje v modálních konstrukcích podobně jako jeho afirmativní protějšek *potřebovat*, nicméně negovaný tvar se nacházel v procesu gramatikalizace jako samostatné modální sloveso ve významu podobném *nemuset*, pravděpodobně pod vlivem německého *nicht brauchen* (srov. Genserová 2019). Tento vývoj byl však narušen, a *nepotřebovat* se negramatikalizovalo zcela jako samostatné sloveso s modální sémantikou, zůstává tvarem slovesa *potřebovat*, nicméně je možné říci, že si uchovalo větší míru samostatnosti, než je tomu u jiných negovaných tvarů, a snad proto se chová jinak také v modálních vazbách s infinitivy.

V Tabulce 3 jsou pro přehlednost znovu shrnuty absolutní frekvence jednotlivých konstrukcí ve vzorku 1000 korpusových dokladů pro každé sloveso, spolu s nimi je v tabulce uvedeno také procentuální zastoupení a vyznačeny krajní či vybočující hodnoty.

Konstrukce	**AI**		**RI**		**PI**		**Celkem**
Řídící sloveso	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**
zasloužit	667	70,6	212	22,4	66	7,0	945
nezasloužit	887	89,7	33	3,3	69	7,0	989
zasluhovat	146	34,7	217	51,5	58	13,8	421
nezasluhovat	25	65,8	6	15,8	7	18,4	38
potřebovat	852	85,8	137	13,8	4	0,4	993
nepotřebovat	871	87,7	107	10,8	15	1,5	993
chtít	985	98,6	11	1,1	3	0,3	999
nechtít	972	97,3	6	0,6	21	2,1	999

Tabulka 3: Frekvence jednotlivých forem infinitivních konstrukcí ve vzorku 1000 dokladů.

Jak bylo již zmíněno výše, z tendencí pozorovaných u většiny sloves vybočuje sloveso *zasluhovat* v obou svých tvarech, a to jak svou nižší absolutní frekvencí, tak rozdílnými relativními frekvencemi jednotlivých konstrukcí. Řídící *nezasluhovat* se podobně jako ostatní slovesa pojí nejčastěji s aktivním infinitivem, nicméně pasivní konstrukce je zde v porovnání s ostatními řídícími slovesy zastoupena nejvíce. Řídící *zasluhovat* se jako jediné ze zkoumaných možností pojí nejčastěji s retroaktivním infinitivem, a to ve více než polovině případů. Sloveso *zasluhovat*, především v afirmativu, tak lze považovat za nejtypičtější pro konstrukci s retroaktivním infinitivem.

Nejméně frekventovaný je retroaktivní infinitiv ve spojení s řídícími *chtít* a *nechtít*, kde lze také pozorovat nejmenší rozdíl mezi negovanou a afirmativní formou řídícího slovesa. U ostatních řídících sloves jsou především v případě konstrukcí s retroaktivním infinitivem rozdíly v četnosti výraznější, je tedy namístě i pro kvalitativní analýzu pracovat se dvěma oddělenými konstrukcemi pro afirmativní a negovanou podobu, a ne pouze s jednou pro každé sloveso, kde by byla negace anotována jako jedna ze zkoumaných vlastností.

6.1.4 Anotovaný vzorek

Pro hlubší analýzu retroaktivního infinitivu i jeho konkurenčních forem byl dále sestaven srovnatelnější vzorek. Jeho základem bylo 60 příkladů retroaktivního infinitivu, k nimž byl přiřazen (přibližně) stejný počet aktivních a pasivních konstrukcí. Tyto výskyty byly vybrány z původního tisícového vzorku; v případě, že v něm bylo výrazně více jedné formy (což byl předpoklad pro aktivní konstrukce, který se potvrdil), byl proveden náhodný výběr, naopak v případě výrazně nižšího počtu některé z forem bylo třeba další výsledky vyhledat ve větším vzorku z korpusu.

Pasivní konstrukce bylo třeba vyhledat v korpusu nad rámec tisícového vzorku, což bylo možno provést pomocí samostatného dotazu a z výsledků tohoto vyhledávání následně vybrat náhodný vzorek odpovídající velikosti (nejprve musely být odstraněny shodné výskyty s prvním vzorkem):

```
[lemma="chtít" & word="nech.*"&
word!="chtít"][word="být"][word=".*"]{0,4}[tag="Vs.*"]
```

U slovesa *chtít* v afirmativní formě byl v tisícovém vzorku retroaktivní infinitiv doložen v jednotkách procent, v negované formě v méně než procentu výsledků. K dosažení vyváženého celkového souboru dat bylo proto potřeba vyhledat další případy

této konstrukce manuálně ve větším vzorku: u *chtít* muselo být analyzováno přes 5000 dalších řádků, u *nechtít* více než 6000 dalších řádků korpusových výsledků. Výsledkem je 53 konstrukcí s retroaktivním infinitivem pro *chtít* a 38 těchto konstrukcí pro *nechtít.*

Po sestavení celkového vzorku pro další analýzu a popis konstrukce s retroaktivním infinitivem a jejích konkurenčních forem byla provedena kontrola správnosti anotace jednotlivých forem, po kontrole celková sada dat sestává z 1225 výskytů rozdělených následovně mezi formy a slovesa (Tabulka 4):

Řídící sloveso	**AI**	**PI**	**RI**	**Celkem**
potřebovat	60	60	60	180
nepotřebovat	59	60	60	179
chtít	60	60	53	173
nechtít	60	60	38	158
zasloužit	60	60	60	180
nezasloužit	60	60	58	178
zasluhovat	59	58	60	177
Celkem	**418**	**418**	**389**	**1225**

Tabulka 4: Složení vyváženého vzorku.

6.2 *Výsledky*

Na základě anotovaných vlastností vznikl popis konstrukcí s retroaktivním infinitivem, vždy ve srovnání s aktivními a pasivními konstrukcemi, aby bylo možno určit rysy specifické pro retroaktivní infinitivy i obecné tendence u infinitivních konstrukcí, případně pasivních struktur. Následující podkapitoly práce představí jednotlivé zkoumané vlastnosti a také nejfrekventovanější případy konkrétních konstrukcí. Analýza obecných tendencí probíhala zvlášť pro všechny formy řídících sloves (tedy čtyři afirmativní a tři negované formy), avšak ne všude se ukázal vliv lexikálního obsazení řídícího slovesa. Tam, kde se ukazují jasné a relevantní tendence, budou popsány výsledky pro konkrétní slovesa odděleně. V případě, že jsou tendence obecnější a nezávislé na jednotlivých řídících slovesech, budou představeny celkové výsledky, případně dílčí výsledky pro afirmativní a negovaná řídící slovesa zvlášť.

6.2.1 Tranzitivita infinitivu

Analýza tranzitivity infinitivů ve zkoumaných konstrukcích, shrnutá v Tabulce 5, sloužila jako potvrzení výchozí podmínky: jak již bylo zmíněno výše (kap. 5), tranzitivita slovesa je nutná pro to, aby jej bylo možno pasivizovat. Nepřekvapí proto, že v konstrukcích s pasivním infinitivem figurují pouze tranzitivní slovesa. Zajímavé je, že tranzitivní slovesa převažují v cca dvou třetinách případů i v konstrukcích s aktivním infinitivem. Stejnou tendenci lze pozorovat také v retroaktivních konstrukcích: každé z řídících sloves se s tranzitivním infinitivem pojí ve více než 85 % případů. Tato skutečnost je v souladu s hypotézou o retroaktivním infinitivu jako významově pasivní struktuře. Na rozdíl od kanonicky pasivních konstrukcí se zde však objevují i spojení s intranzitivním infinitivem, a to u sloves, která jsou intranzitivní, ale předmětová, a vážou se s jedním předmětem v jiném pádu než akuzativu.

Dvořák (2017) mezi tato slovesa řadí např. *pomoci někomu*$_{\text{Dat}}$, *bát se něčeho*$_{\text{Gen}}$, *čelit něčemu*$_{\text{Dat}}$, a dále slovesa, která se sice vážou s akuzativním předmětem, ale ten je vyjádřen předložkovou skupinou: *myslet na*$_{\text{Akk}}$. Ve zkoumaných datech jsou doložena intranzitivní předmětová slovesa *pomoci*, *poradit*, *nabančit*, *nasekat* a *poděkovat*:

(189) *Tito unavení a naději ztrácející lidé zasluhují pomoci.*

(190) *Jsme tady pro děti a mladé, kteří potřebují poradit s problémy* […]

(191) […] *si odvážíme jen plichtu. A někdo by za ni zasluhoval nabančit.*

(192) *Irena by zasloužila docela normálně nasekat.*

(193) *[…] ale i veřejnost spousty krásných pořadů, za což si zasluhují poděkovat.*

Reformulace kanonickým pasivem je v takových případech možná ve formě tzv. neosobního, případně recipientního pasivu:

(194) *O osudu malých oborů bude rozhodnuto na příštím zasedání.*

(195) *Irena by si zasloužila docela normálně dostat nasekáno.*

Tranzitivita INF	**AI**		**PI**		**RI**		**Celkem**	
	N	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**
netranzitivní	129	30,9	0	0	31	8,0	165	13,1
tranzitivní	289	69,1	418	100	358	92,0	1060	86,9
Celkem	**418**	100	**418**	100	**389**	100	**1225**	100

Tabulka 5: Distribuce tranzitivity.

Preference tranzitivního infinitivu je společná všem třem typům konstrukcí, tedy i tam, kde tranzitivita slovesa není nutná pro gramatičnost výsledné (pasivní) struktury.

Retroaktivní konstrukce se v tomto podobají více konstrukcím pasivním, rozdíl v distribuci tranzitivních infinitivů je dán skutečností, že v retroaktivních konstrukcích mohou do pozice subjektu stoupat dvě různá valenční doplnění, patiens a adresát/benefaktor, a proto je tato struktura možná i u sloves, u nichž patiens v akuzativu není součástí jejich valenčního rámce. Další důsledky několika možných valenčních vzorců u retroaktivních konstrukcí budou diskutovány dále v oddílech věnovaných aktantům a možnostem jejich povrchové realizace.

6.2.2 Vid

Další ze zkoumaných vlastností je vid infinitivu. Z dat o absolutní i relativní frekvenci ne/dokonavých infinitivů ve všech třech konstrukcích, která shrnuje Tabulka 6, je patrné, že jsou celkově častěji doloženy dokonavé infinitivy (téměř 59 %).

Přesnější výsledky s vystupujícími tendencemi získáme, soustředíme-li se na jednotlivé konstrukce (AI, PI, RI) odděleně. Nejjasnější preference jednoho vidu se ukazuje u konstrukcí s retroaktivním infinitivem: ve více než 80 % případů se zde vyskytuje infinitiv dokonavého slovesa. Oproti tomu konstrukce s aktivním a pasivním infinitivem se chovají navzájem velmi podobně: jednak ve vztahu dané konstrukce k ne/dokonavosti infinitivu, kde ani AI, ani PI nepreferuje jeden z vidů, ale také co se týče srovnání aktivních a pasivních konstrukcí mezi sebou; rozdíl v dokonavosti mezi AI a PI se pohybuje v řádech jednotek procent.

Pokud však řídící slovesa rozdělíme na dvě samostatné skupiny podle negace (Tabulka 7 a 8), ukazuje se, že dokonavé infinitivy jsou významně častější pouze u afirmativní skupiny, a to více než dvojnásobně (68,7 % dokonavých oproti 31,3 % nedokonavých infinitivů). Konstrukce s negovaným řídícím slovesem naopak obsahují častěji infinitiv nedokonavého slovesa; rozdíl zde však není tak výrazný jako u afirmativních konstrukcí: 44,9 % dokonavých oproti 55,1 % nedokonavých v celkovém součtu všech tří forem (AI, PI, RI).

Při bližším pohledu na afirmativní a negované skupiny řídících sloves je patrno několik rozdílů: předně afirmativní řídící slovesa preferují dokonavé infinitivy u všech tří typů konstrukcí (AI, PI, RI), zatímco negovaná řídící slovesa se pojí častěji pouze s nedokonavými aktivními a pasivními infinitivy, retroaktivní infinitivy jsou naopak častěji dokonavé. Zajímavé jsou také poměry ne/dokonavých infinitivů. V afirmativních konstrukcích je významný rozdíl pouze u retroaktivního infinitivu, kde se dokonavé sloveso vyskytuje ve více než 90 %, zatímco aktivní i pasivní konstrukce jsou dokonavé

pouze v cca 60 % případů. V konstrukcích s negovanými řídícími slovesy jde vždy přibližně o poměr 2/3 vs. 1/3. AI a PI zde shodně preferují nedokonavá slovesa, retroaktivní infinitiv naopak dokonavá.

Z výše uvedeného je tedy také patrné, že pro retroaktivní infinitivy nehraje při preferenci vidu negace řídícího slovesa roli: u retroaktivního infinitivu jsou častější dokonavé infinitivy, v konstrukcích s afirmativními řídícími slovesy, kde je infinitiv ve více než 90 % případů dokonavý, je tato tendence nejsilnější.[25]

	AI		**PI**		**RI**		**Celkem**	
Vid INF	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**
dokonavý	210	50,2	193	46,2	316	81,2	719	58,7
nedokonavý	208	49,8	225	53,8	73	18,8	506	41,3
Celkem	**418**	100	**418**	100	**389**	100	**1225**	100

Tabulka 6: Vid infinitivů v jednotlivých typech konstrukcí.

	Afirmativní				**Negované**				**Celkem**
Vid INF	AI	PI	RI	**Celkem**	AI	PI	RI	**Celkem**	
dokonavý	141	136	211	**488**	69	57	105	**231**	719
nedokonavý	98	102	22	**222**	110	123	51	**284**	506
Celkem	239	238	233	**710**	179	180	156	**515**	**1225**

Tabulka 7: Distribuce vidu u infinitivů v konstrukcích s afirmativním a negovaným řídícím slovesem, absolutní hodnoty.

	Afirmativní				**Negované**			
Vid INF	AI	PI	RI	**Celkem**	AI	PI	RI	**Celkem**
dokonavý	59	57,1	90,6	68,7	38,5	31,7	67,3	44,9
nedokonavý	41	42,9	9,4	31,3	61,5	68,3	32,7	55,1
Celkem	100	100	100	100	100	100	100	100

Tabulka 8: Distribuce vidu u infinitivů v konstrukcích s afirmativním a negovaným řídícím slovesem, procentuální rozdělení.

Tendence retroaktivního infinitivu popsané celkově pro vzorek i odděleně pro afirmativní a negovaná řídící slovesa (tedy jasná preference dokonavých infinitivů) jsou

[25] Zároveň s příbytkem nedokonavosti u negovaných AI/PI přibývá nedokonavost i u negovaných RI. Ve všech případech narůstá počet nedokonavých infinitivů o cca 20 %.

konzistentně pozorovatelné i konkrétně u všech zkoumaných sloves s výjimkou *nepotřebovat* (viz Tabulka 9); všechna ostatní řídící slovesa v retroaktivních konstrukcích jasně preferují dokonavý infinitiv, pouze u *nepotřebovat* je retroaktivní infinitiv stejně často užit u dokonavých i nedokonavých sloves.

Nepotřebovat	**AI**		**PI**		**RI**	
Vid INF	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**
dokonavý	6	10,2	18	30,0	30	50,0
nedokonavý	53	89,8	42	70,0	30	50,0
Celkem	**59**	100	**60**	100	**60**	100

Tabulka 9: Distribuce vidu u infinitivů v konstrukcích s řídícím *nepotřebovat.*

Aktivní a pasivní konstrukce jasnou preferenci pro dokonavý nebo nedokonavý infinitiv naopak nevykazují. Zdá se pouze, že u všech sloves s výjimkou *zasluhovat* a *nezasloužit* je preferován stejný vid infinitivu jak u aktivní, tak u pasivní konstrukce.

6.2.2.1 Srovnání s celkovými počty aktivních a pasivních infinitivů v korpusu SYN2020

Aktivní infinitivy jsou v korpusu doloženy u dokonavých i nedokonavých sloves ve více než milionu výskytů, u obou vidů tedy přibližně stejně často, rozdíl v distribuci je přibližně jedno procento. K vyhledání pasivních infinitivů je potřeba složitější CQL dotaz a v korpusu jich je doloženo celkově řádově méně než aktivních infinitivů. Rozdílná je také distribuce vidu: pasivních infinitivů dokonavých sloves je v korpusu 2,6x více než nedokonavých.

Z Tabulky 10 je patrné, že distribuce vidu u infinitivů v aktivních konstrukcích je ve vzorku shodná s rozložením v celém korpusu, rozdíl dokonavý x nedokonavý je v obou případech necelé procento. Naopak rozdíly v distribuci vidu u pasivních infinitivů ve zkoumaném vzorku a celém korpusu jsou výrazné a statisticky signifikantní ($P<0,0001$ podle Fisherova exaktního testu): zatímco rozdíly ve vzorku jsou necelých 8 procent, v korpusu je to 45 % (72,5 % dokonavých oproti 27,5 % nedokonavých).

	AI		PI	
Vid INF	**Korpus**	**Vzorek**	**Korpus**	**Vzorek**
dokonavý	1 102 490 (49,2 %)	210 (50,2 %)	16 414 (72,5 %)	193 (46,2 %)
nedokonavý	1 139 892 (50,8 %)	208 (49,8 %)	6 227 (27,5 %)	225 (53,8 %)

Tabulka 10: Distribuce vidu ve zkoumaném vzorku a v korpusu SYN2020.

Distribuci vidu v jednotlivých konstrukcích lze tedy shrnout následovně: retroaktivní konstrukce u všech řídících sloves kromě *nepotřebovat* preferují infinitiv dokonavého slovesa, bez ohledu na to, zda je řídící sloveso afirmativní, nebo negované. V aktivních a pasivních konstrukcích se distribuce jak dokonavých, tak i nedokonavých infinitivů celkově pohybuje v rozmezí cca 46–54 %. Při zohlednění negace řídícího slovesa se ukazují shodné tendence u všech konstrukcí: ve všech případech lze pozorovat nárůst nedokonavých infinitivů o cca 20 procentních bodů.

U pasivních infinitivů lze na základě srovnání s obecným rozložením (ne)dokonavosti v celém korpusu pozorovat tendenci pro užití nedokonavého vidu. Lze spekulovat, že tato tendence vyvažuje opačnou tendenci u retroaktivního infinitivu: existuje-li potřeba vyjádřit sémanticky pasivní neukončený děj, uživatel jazyka zvolí spíše pasivní infinitiv, neboť sémanticky ekvivalentní retroaktivní infinitiv tenduje k vyjádření ukončenosti.

6.2.3 Reflexivita

6.2.3.1 Reflexivita infinitivu

Výše bylo uvedeno, že tranzitivita slovesa je podmínkou pro možnost jeho pasivizace; podobně jako tranzitivita je pro tvoření pasivní struktury určující také reflexivita, resp. nereflexivita. Kanonické (opisné) pasivum nelze vytvořit od inherentně reflexivních sloves s morfémem *se*/*si* (srov. Panevová/Karlík 2017a), naopak u vlastních reflexivních sloves typu *mýt se*, *vidět se*, v nichž lze reflexivum považovat za objekt slovesa a ne za morfém patřící ke slovesnému tvaru (srov. Oliva 2001), je pasivizace možná.

Z Tabulky 11, zobrazující celkovou distribuci reflexivních infinitivů ve zkoumaných konstrukcích, je patrné, že reflexivní infinitiv se vyskytuje jen v minimu případů (cca 5 % z celého vzorku). V retroaktivních konstrukcích reflexivní infinitiv není doložen vůbec; přibližně 3/4 reflexivních infinitivů nalezneme v aktivních konstrukcích, zbylou čtvrtinu tvoří pasivní konstrukce, jež všechny zanořují stejný infinitiv – *připravit*

se. Distribuce zde není rovnoměrná, reflexivum se objevuje pouze u řídících *chtít* a *potřebovat*:

(196) *Pokud se objeví dotační tituly, chceme být připraveni.*

(197) *Je před námi klíčová část sezony a na ni potřebujeme být připraveni po všech stránkách.*

V těchto případech jde o vlastní reflexivní slovesa, v nichž reflexivum vyjadřuje referenční identitu subjektu a objektu (Panevová/Karlík 2017a) a stojí v pozici objektu a akuzativním tvaru, jedná se tedy o tranzitivní slovesa, a proto je možné je pasivizovat.

	AI		PI		RI		Celkem	
Reflexivita INF	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**
nereflexivní INF	375	89,7	409	96,7	389	100	1173	95,3
reflexivní INF	43	10,3	9	3,3	0	0	52	4,7
Celkem	**418**	100	**418**	100	**389**	100	**1225**	100

Tabulka 11: Distribuce reflexivity.

6.2.3.2 Reflexivita řídícího slovesa

Konstrukce s reflexivem však také mohou být užity jako prostředek deagentizace děje a vyjádření všeobecného lidského konatele ve strukturách typu *U moře se nemocným lépe dýchalo* jako tzv. reflexivní forma slovesa (RFS, srov. Wagner 2011, viz také kap. 3.2). Při užití RFS však na rozdíl od kanonického pasivu ve větě nelze povrchově vyjádřit konatele děje:

(198) *Na horách se pije alkohol (*všemi zkušenými turistkami).*

Reflexivní forma slovesa v určitých případech může být užita také v jiných typech vět, z nichž jeden je v analyzovaných datech doložen dvakrát, a to jako reflexivizace řídícího slovesa:

(199) *Nebudu vám lhát. Tenhle sloupek se mi fakt nechtělo psát.*

(200) *S péčí o malého „rošťáka“, jemuž se nechce moc spát […]*

Tyto doklady se od RFS se všeobecným konatelem liší právě tím, že v nich je vyjádřen agens, a to dativním tvarem, od kterého zároveň získává interpretaci „proživatele“ typickou právě pro dativ, podobně jako ve větách, kde v roli subjektu stojí interní argument slovesa (objekt) podobně jako u kanonického pasivu:

(201) *Rozlilo se mi mléko.* (NESČ)

Agens zde tak je zároveň původce děje i dějem do jisté míry zasažený, což je kombinace připomínající původní indoevropské medium, a proto bývá tato forma označována (snad také pod vlivem anglického pojmu *middle voice*) jako nové médium. Tato práce však v analýze zohledňuje pouze kanonické pasivum, a proto jsou tyto doklady zařazeny mezi aktivní konstrukce.

Kromě výše popsaných dvou případů s reflexivem *se* vzorek obsahuje 435 dokladů řídících sloves s reflexivem *si* v dativní pozici. Distribuce ne/reflexivního řídícího slovesa je v aktivních a pasivních konstrukcích téměř stejná – liší se o cca dvě procenta. Retroaktivní konstrukce mají reflexivních řídících sloves celkově méně, vyskytují se zde v cca 30 % dokladů:

	AI		**PI**		**RI**		**Celkem**	
Reflexivita ŘS	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**
nereflexivní	254	60,8	263	62,9	273	70,2	790	64,5
reflexivní	164	39,2	155	37,1	116	29,8	435	35,5
Celkem	**418**	100	**418**	100	**389**	100	**1225**	100

Tabulka 12: Distribuce reflexivity řídícího slovesa.

Z dat zde jasně vystupují dvě skupiny sloves (viz také Tabulka 13):

- *Nezasloužit*, *zasloužit* a *zasluhovat*, která jsou častěji reflexivní. Jediné řídící sloveso, které se vymyká, je *zasluhovat*, které preferuje nereflexivní infinitiv v retroaktivní konstrukci, ale reflexivní v aktivní i pasivní konstrukci, jinak všechna slovesa z této skupiny k sobě vážou častěji reflexivní infinitiv ve všech třech typech konstrukcí.
- *Chtít*, *nechtít*, *potřebovat*, *nepotřebovat*, která jsou ve více než 96 % dokladů nereflexivní.

Konstrukce	AI		PI		RI	
Řídící sloveso	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**
chtít	**6**	100	**60**	100	**53**	100
nereflexivní ŘS	60	100	60	100	53	100
reflexivní ŘS	0	0	0	0	0	0
nechtít	**60**	100	**60**	100	**38**	100
nereflexivní ŘS	58	96,7	60	100	38	100
reflexivní ŘS	2	3,3	0	0	0	0
potřebovat	**60**	100	**60**	100	**60**	100
nereflexivní ŘS	59	98,3	60	100	60	100
reflexivní ŘS	1	1,7	0	0	0	0
nepotřebovat	**59**	100	**60**	100	**60**	100
nereflexivní ŘS	59	100	60	100	60	100
reflexivní ŘS	0	0	0	0	0	0
zasloužit	**60**	100	**60**	100	**60**	100
nereflexivní ŘS	0	0	4	6,7	18	30,0
reflexivní ŘS	60	100	56	93,3	42	70,0
nezasloužit	**60**	100	**60**	100	**58**	100
nereflexivní ŘS	1	1,7	0	0	5	8,6
reflexivní ŘS	59	98,3	60	100	53	91,4
zasluhovat	**59**	100	**58**	100	**60**	100
nereflexivní ŘS	17	28,8	19	32,8	39	65,0
reflexivní ŘS	42	71,2	39	67,2	21	35,0

Tabulka 13: Distribuce reflexivity pro jednotlivá řídící slovesa.

Z tohoto rozdělení je patrné, že reflexivní řídící sloveso je typické pro vidovou dvojici sloves *zasloužit/zasluhovat*, a to jak v afirmativním, tak negovaném tvaru. Negace tedy distribuci neovlivňuje, rozložení nereflexivních, resp. reflexivních infinitivů je téměř stejné: cca 2/3 doložených konstrukcí jak v afirmativní, tak negované formě (63,2 % resp. 66,2 %) jsou s nereflexivním řídícím slovesem.

Výše uvedená pozorování ukazují, že retroaktivní infinitiv neovlivňuje užití reflexivního řídícího slovesa více než ostatní dva typy konstrukcí. Preference reflexivního

tvaru tak není vlastností retroaktivní (ani jiné infinitivní) konstrukce, ale pravděpodobně konkrétních řídících sloves tvořících jednu vidovou dvojici.

6.2.4 Subjekt

Následující oddíly práce se zaměří na argumentovou strukturu konstrukcí, tedy na valenční strukturu sloves a možnosti povrchové realizace sémantických rolí.

Pro pasivní struktury je důležitá pozice subjektu a sémantické role, které ji obsazují. Pasiv funguje jako prostředek deagentizace, obsazení pozice subjektu jiným než agentním participantem. V případě pasivu se jedná nejčastěji o patiens, u retroaktivního infinitivu, jak bude ukázáno dále, je subjektem věty patiens nebo adresát/benefaktor.

Analýza životnosti[26] byla provedena s cílem zjistit, zda existuje nějaký okruh nebo typ substantiv, který se v RI vyskytuje častěji nebo výrazněji. Se stejným cílem vznikl seznam nejčastějších subjektů, které jsou v této konstrukci přítomné. Konstrukce je široce kolokabilní – neukázala se omezení ohledně významu podmětu, se kterým se pojí, a to z hlediska životnosti ani sémantických skupin, které by byly nápadně častější. Všechny typy konstrukcí se pojí s neživotnými i životnými subjekty, přičemž životné jsou celkově třikrát častější.

Pro rys životnosti byly anotovány tři hodnoty: neživotný ((203), (204)), životný a metonymicky životný subjekt pro případy přeneseného významu typu část-celek (tým-hráči) apod. ((202))**:**

(202) *ČSSD by v tutu chvíli, dle našeho názoru, zasluhovalo ohnout přes koleno a zmalovat pozadí […]*

(203) *Včera dopoledne k nejasným slovům patřily například konečky, které chtěla ostříhat starší dáma, nebo ofina na patku.*

(204) *Středověké trestní právo by skutečně v některých případech zasluhovalo obnovit.*

Všechny tři typy konstrukcí se ve většině dokladů pojí s životným subjektem (cca 91 % u aktivních, 67 % u pasivních a 66 % u retroaktivních konstrukcí). Počty metonymicky životných subjektů poměrově kopírují subjekty životné: nejčastější jsou v aktivních konstrukcích (12,4 %), nejméně časté naopak v retroaktivních (5,1 %). Proto

[26] Životností je zde myšlena reference k živé entitě, tedy včetně kategorií zvířat a rostlin, osobovostí reference k člověku.

budou dále explicitně i metonymicky životné subjekty analyzovány souhrnně v jedné kategorii jako životné, viz Tabulka 14.

Neživotný subjekt se u pasivních a retroaktivních konstrukcí vyskytuje přibližně ve třetině dokladů, naopak v aktivních konstrukcích je doložen u 9 % případů. Distribuce životných i neživotných subjektů u retroaktivních a pasivních konstrukcí se poměrově liší pouze o jednotky procent. Distribuce životnosti tak také dokládá pasivní charakter retroaktivních konstrukcí, resp. jejich podobnost s kanonickým pasivem.

	AI		**PI**		**RI**		**Celkem**	
Subjekt	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**
neživotný	39	9,3	138	33	134	34,4	311	25,4
životný	379	90,7	280	67	255	65,6	914	74,6
Celkem	**418**	100	**418**	100	**389**	100	**1225**	100

Tabulka 14: Distribuce životnosti.

Při pohledu na jednotlivá řídící slovesa vybočují, podobně jako výše u reflexivity, řídící slovesa *zasloužit* a *zasluhovat*, viz Tabulka 15. U obou těchto sloves je v pasivu nejčastější neživotný subjekt, a to téměř ve shodném počtu (56,7 a 56,9 %). U *zasluhovat* je navíc neživotný subjekt nejčastější i v retroaktivních konstrukcích, v nichž se vyskytuje ve 2/3 dokladů. Kromě toho, že se jasně ukazují podobnosti mezi pasivními a retroaktivními konstrukcemi, se tak lze domnívat, že preference neživotných subjektů je vlastností vidové dvojice *zasluhovat*/*zasloužit*. Roli zde ovšem hraje také negace, neboť negovaná forma – řídící *nezasluhovat* – se naopak vyskytuje častěji se subjektem životným.

Řídící sloveso	**AI**		**PI**		**RI**		**Celkem**	
	N	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**
zasloužit								
neživotný	1	1,7	34	56,7	28	46,7	63	35
životný	59	98,3	26	43,3	32	53,3	117	65
Celkem	**60**	100	**60**	100	**60**	100	**180**	100
zasluhovat								
neživotný	18	30,5	33	56,9	40	66,7	91	51,4
životný	41	69,5	25	43,1	20	33,3	86	48,6
Celkem	**59**	100	**58**	100	**60**	100	**177**	100

Tabulka 15: Distribuce životnosti subjektu u řídících sloves *zasloužit* a *zasluhovat*.

Výraznější tendenci lze pozorovat u osobovosti životných substantiv: s osobovým subjektem se pojí všechny typy konstrukcí ve více než 90 % případů, zbylé jednotky procent připadají na neosobové subjekty. Aktivní infinitivy se pojí s neosobovým podmětem v 8 % případů, retroaktivní v necelých 7 %, pasivní ve 4 % případů. Podmětem zde může být zvíře, rostlina, část těla nebo geografický celek:

(205) *Podle nás si žádné zvíře nezaslouží žít v kleci.*

(206) *Paní Danuše má husté, nepoddajné vlasy, které potřebovaly „usměrnit“.*

(207) *Pravidelně zkontrolujte, zda rostliny v závěsných nádobách nepotřebují zalít.*

(208) *[…] ale ani o východě Německa, které chce zachraňovat a povznést.*

Distribuci osobovosti životných subjektů shrnuje Tabulka 16:

Podmět	**AI**		**PI**		**RI**		**Celkem**	
	N	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**
osobový	348	91,8	268	95,7	238	93,3	854	93,4
neosobový	31	8,2	12	4,3	17	6,7	60	6,6
Celkem	**379**	100	**280**	100	**255**	100	**914**	100

Tabulka 16: Distribuce osobovosti životných subjektů.

Zajímavé v tomto ohledu je sloveso *chtít*, které se s neosobovým podmětem pojí v cca 15 % aktivních a retroaktivních konstrukcí a ve 12 % konstrukcí pasivních, a vykazuje tak silnější tendenci k neosobovým podmětům než ostatní slovesa. Vůbec nejčastěji se pak s neosobovým podmětem pojí řídící *nezasloužit* v aktivních konstrukcích, a to v 19 % případů. Na rozdíl od *chtít* zde však distribuce není rovnoměrná, v retroaktivní konstrukci s *nezasloužit* je neosobový podmět doložen pouze v cca 3 % případů.

Tyto konstrukce tedy mohou být užity v širokém množství kontextů, sémantika jejich doplnění zde patrně nehraje roli. Nejčastějšími subjekty jsou osobní zájmena, často elidovaná, nejvíce pro první osobu singuláru a plurálu, a dále substantiva *lidé*, *člověk*. Celkově druhým nejfrekventovanějším subjektem je zájmeno *my* zastupující metonymické vyjádření *tým* pro skupinu osob z jednoho mužstva, které se však v retroaktivní konstrukci vyskytuje pouze jednou (210).

(209) *Po třech prohrách v řadě jsme již nutně potřebovali v Litomyšli bodovat.*

(210) *Za náš výkon jsme si zasloužili zkritizovat.*

(211) *Za bojovný výkon jsme si určitě zasloužili vyhrát.*

Častý výskyt zájmena *my* v tomto významu pravděpodobně souvisí se složením korpusu, v němž převažují publicistické texty, a doména sportovní žurnalistiky z povahy svého zaměření často pojednává o událostech v kolektivních sportech. Se složením korpusu souvisí také jev, který je viditelný i z příkladů výše, a to vysoká frekvence spojení řídícího *zasloužit* a infinitivu sloves z oblasti sportovních utkání jako *vyhrát*, *prohrát* či *bodovat*. O těchto a jiných konkrétních konstrukcích, které se ve vzorku často opakují, bude podrobněji pojednávat pozdější část práce.

6.2.5 Agens

Při analýze valenční struktury retroaktivních konstrukcí byla největší pozornost věnována přítomnosti agentu (ACT), patientu (PAT) a adresáta/benefaktora (ADDR/BEN) a jejich povrchovému vyjádření. Valenční doplnění byla analyzována s pomocí valenčního slovníku *Vallex*, ovšem s modifikací při tzv. posouvání aktantů (viz kap. 6.1.1).

Považujeme-li konstrukci s retroaktivním infinitivem za strukturu významově podobnou pasivu, můžeme předpokládat, že agens bude odsunut z pozice subjektu a v nominativu bude vyjádřen jiný aktant. V případě pasivu lze předpokládat, že v pozici subjektu bude stát patiens, který by v aktivní větě byl vyjádřen akuzativem.

V retroaktivním infinitivu jsou (viz výše v kap. 4) možné dvě větné struktury, jedna s patientem, druhá s adresátem/benefaktorem v roli subjektu. Vyjádření agentu v retroaktivních konstrukcích by podle předpokladu mělo být možné stejně jako u pasivu: instrumentálem, případně předložkovou frází *od*+$\text{Subst}_{\text{Gen}}$.

Výsledky analýzy pro přítomnost ACT předběžný předpoklad potvrzují: v konstrukcích s aktivním infinitivem je ACT realizovaný[27] ve všech dokladech. V konstrukcích s pasivním a retroaktivním infinitivem naopak ACT zůstává ve více než 90 % případů nerealizovaný. Důsledněji deagentizované jsou přitom retroaktivní konstrukce, v nichž je ACT nerealizovaný z 97 %. Počty vět s (ne)realizovaným agentem shrnuje Tabulka 17:

[27] Tzn. povrchově vyjádřený, včetně systémové elipsy subjektu.

ACT	AI		PI		RI		Celkem	
	N	%	N	%	N	%	N	%
nerealizovaný	0	0	385	92,1	379	97,4	763	62,3
realizovaný	418	100	33	7,9	10	2,6	462	37,7
Celkem	**418**	100	**418**	100	**389**	100	**1225**	100

Tabulka 17: Realizace ACT.

V pasivních konstrukcích je ACT vyjádřen celkem 33x, z toho 21x substantivem v instrumentálu a 1x předložkovou frází *od*+$\text{Subst}_{\text{Gen}}$:

(212) *Ale k tomu, aby přetrvával, nepotřebuje být ustavičně podporován a jakoby bez přerušení obnovován stálým přílivem nervové energie.*

(213) *Novopečený pár nepotřebuje být poučován od pseudoodborníků*.

Ve zbylých případech jde o věty se slovesem *připravit se*, v němž je subjekt koreferenční s objektem, a lze proto říci, že ACT je vyjádřen substantivem v nominativu:

(214) *Američané chtějí být připraveni odrazit vesmírný útok.*

Retroaktivních konstrukcí s vyjádřeným agentem je ve vzorku 10, z toho čtyřikrát je ACT vyjádřen instrumentálem:

(215) *Lidovci však stejně jako unionisté nechtějí podpořit komunisty.*

(216) *Možná jsou i jeho obětí a nezaslouží si soudit někým, kdo neřešil existenční otázku.*

(217) *Téma nej krajských mostů si nezaslouží zakončit ničím jiným než písní příznačně nazvanou Mosty.*

(218) *Někteří lyžaři utrpěli i místní omrzliny, které však nepotřebovaly ošetřit přímo horskou službou.*

Dva z těchto dokladů jsou ovšem nejednoznačné. V příkladu (215) bylo na základě širšího kontextu rozhodnuto o retroaktivním charakteru věty, nicméně jiný anotátor by ji mohl považovat za aktivní strukturu se subjektem *Lidovci*, v níž substantivum *komunisty* není v instrumentálu, nýbrž akuzativním předmětem.

V příkladu (217) byla jako ACT určena nominální fráze (*ničím jiným než*) *písní*, aktivní reformulace by pak zněla:

(219) *Téma nej krajských mostů si nezaslouží nic jiného, než aby ji zakončila píseň příznačně nazvaná Mosty.*

Druhou možností by však bylo přiřadit tomuto substantivu roli efektu (EFF) a konatele považovat za všeobecného a nevyjádřeného.

Ve zbylých šesti dokladech je ACT vyjádřen předložkovými frázemi *po*+$\text{Subst}_{\text{Lok}}$ a *od*+$\text{Subst}_{\text{Gen}}$:

(220) *[…] aby se neobjevili další dlužníci HC Břeclav a nechtěli po společnosti svoje závazky zaplatit.*

(221) *Ve výši jistiny a v tom, že agentura nechce po uchazeči prokázat zkušenosti a především zdroje peněz," vypočítává Rozsypal.*

(222) *Po žádném autorovi nebo editorovi je nikdy nikdo nechce poslat emailem ani říct do telefonu.*

(223) *Žalobci žalují na sebe. Premiér to chce vysvětlit od Pospíšila PRAHA Ministra spravedlnosti Jiřího Pospíšila (ODS).*

(224) *[…] od něj přinejmenším sprosté, že je od něj Komárek chce zaplatit.*

(225) *Tým ze země pralinek je outsiderem skupiny, ale jistě si od Sparty nezaslouží podceňovat.*

Na první pohled je struktura výše uvedených případů stejná, syntakticky se však liší v tom, se kterým slovesem je předložková fráze spojena. Pro srovnání uvedeme znovu několik příkladů:

(226) *Možná jsou i jeho obětí a nezaslouží si soudit někým, kdo neřešil existenční otázku.* (opakováno z (216))

Substantivum v instrumentálu je zde součástí infinitivní fráze: *Nezaslouží si [soudit někým, kdo neřešil existenční otázku]*. Podobně je tomu v následující větě:

(227) *[…] od něj přinejmenším sprosté, že je od něj Komárek chce zaplatit.*
,Komárek je chce [od [něj] zaplatit]'

Předložková fráze *po*+$\text{Subst}_{\text{Lok}}$ se naopak jeví spíše jako součást verbální fráze řídícího slovesa:

(228) *Ve výši jistiny a v tom, že agentura nechce po uchazeči prokázat zkušenosti a především zdroje peněz," vypočítává Rozsypal.*
,agentura [nechce po [uchazeči]] prokázat zkušenosti a především zdroje peněz'

Syntakticky mezi uvedenými způsoby vyjádření agentu tedy můžeme pozorovat určité rozdíly, nicméně vzhledem k tomu, že zde spojení řídícího slovesa a infinitivu považujeme za jeden komplexní predikát, můžeme do analýzy zahrnout tyto případy společně.

Mezi aktivními konstrukcemi nalezneme pouze dva doklady, v nichž ACT není vyjádřen nominativem, ale jiným tvarem, konkrétně dativem. Jde o případy reflexivní formy *chce se*, *nechce se*:

(229) *Nebudu vám lhát. Tenhle sloupek se mi fakt nechtělo psát.*

(230) *S péčí o malého „rošťáka“, jemuž se nechce moc spát […]*

Souborně způsoby vyjádření agentu shrnuje Tabulka 18:

ACT	**AI**[28]		**PI**		**RI**		**Celkem**	
	N	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**
DAT	2	0,5	0	0,0	0	0,0	2	0,2
INSTR	0	0,0	21	5,0	4	1,0	25	2,0
nevyjádřen	0	0,0	385	92,1	379	97,4	764	62,4
NOM	416	99,5	11	2,6	0	0,0	427	34,9
PP	0	0,0	1	0,2	6	1,5	7	0,6
Celkem	**418**	100	**418**	100	**389**	100	**1225**	100

Tabulka 18: Formy vyjádření ACT.

6.2.6 Patiens a adresát/benefaktor

V případě PAT bylo anotováno, je-li obligatorním aktantem a je-li vyjádřen v povrchové struktuře, viz Tabulka 19.

PAT	**AI**	**PI**	**RI**	**Celkem**
není obligatorní	**79**	**3**	**32**	**114**
nevyjádřený	77	3	32	112
vyjádřený	2	0	0	2
obligatorní	**339**	**415**	**357**	**1111**
nevyjádřený	109	9	23	141
vyjádřený	230	406	334	970
Celkem	**418**	**418**	**389**	**1225**

Tabulka 19: Obligatornost a přítomnost PAT v povrchové struktuře.

[28] V aktivních konstrukcích, které jsou kontrolové struktury, je ACT (a syntaktický subjekt) reprezentován foneticky nevyjádřenou prázdnou kategorií PRO. Ta je koreferenční s vyjádřeným ACT řídícího slovesa. Realizovanost ACT u aktivních konstrukcí se tak vztahuje na ACT (a subjekt) řídícího slovesa.

V aktivních konstrukcích se ukazuje nejvíce eliptických formulací, a tedy nerealizovaných obligatorních patientů. Konkrétně je elipsa častá u vět se slovesem *vyhrát* typu *Zasloužili jsme si vyhrát (zápas)* (ke zvýšené frekvenci vět s tímto slovesem viz ještě dále).

U retroaktivních konstrukcí je PAT elidován ve 23 případech, v nichž je vždy subjektem ADDR/BEN:

(231) *Vodárny také nikdy nechtějí za práci zaplatit v hotovosti, ale posílají lidem poštou faktury.*

V dokladech, kde je patiens (ať už obligatorní, nebo fakultativní) povrchově realizován, má v aktivních konstrukcích nejčastěji formu akuzativu (42,3 %), následuje vyjádření předložkovou frází. V pasivních konstrukcích je naopak v naprosté většině případů patiens vyjádřen nominativem, druhá nejčastější forma realizace je rovněž předložková fráze.

V retroaktivních konstrukcích je taktéž nejčastější způsob realizace PAT nominativ, ovšem na rozdíl od pasivních konstrukcí je zde druhá nejfrekventovanější akuzativní forma (cca 2,5x méně než nominativní). Jde o případy, kdy je nominativ již obsazen adresátem/benefaktorem:

(232) *Nejprve obejdu oddělení, zeptám se, jestli <u>někdo</u> nepotřebuje něco koupit.*

Formy povrchového vyjádření PAT shrnuje Tabulka 20:

PAT	**AI**		**PI**		**RI**		**Celkem**	
	N	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**
AKK	177	42,3	1	0,2	98	25,2	276	22,5
NOM	0	0,0	384	92,0	230	59,1	614	50,1
PP	26	6,2	16	3,8	1	0,3	43	3,5
ostatní	29	6,9	6	1,4	5	1,3	40	3,3
nevyjádřen	186	44,6	11	2,6	55	14,1	252	20,6
Celkem	**418**	100	**418**	100	**389**	100	**1225**	100

Tabulka 20: Formy vyjádření PAT.

Souvztažnost realizovaného PAT a ADDR/BEN lze ilustrovat na obsazení nominativu a akuzativu: v aktivních konstrukcích je nominativ kromě dvou případů neosobní reflexivní formy obsazen agentem. V pasivních konstrukcích roli subjektu v nominativu zaujímá převážně PAT (91 %), v 5,5 % dokladů ADDR/BEN, zbylé případy jsou věty se slovesem *připravit se* (viz výše). V retroaktivních konstrukcích podobně jako

v pasivních stojí v roli subjektu nejčastěji PAT, rozdíl ve frekvenci PAT a ADDR/BEN v RI však zdaleka není tak výrazný jako u pasivu: zatímco PAT je v nominativu doložen 230x (59 %), ADDR/BEN je doložen 159x (41 %).

Souvislost mezi způsobem vyjádření PAT a ADDR je viditelná také, pokud se soustředíme na sémantickou roli, kterou má akuzativní objekt: V případech retroaktivních konstrukcí, kde je PAT vyjádřen akuzativem, je pozice nominativního subjektu vždy obsazena ADDR/BEN (zároveň je ADDR/BEN v retroaktivních konstrukcích vždy vyjádřen nominativem):

(233) *Jestli by nakonec ti zákazníci nezasloužili spíše udělit nějakou cenu, třeba zlatého tchoře, za svou odvahu.*

Možných vysvětlení, proč je v pasivních konstrukcích subjektem zdaleka nejčastěji patiens, zatímco v retroaktivních konstrukcích je subjektem ve 41 % adresát/benefaktor, je několik. Předně je pro možnost pasivizace potřeba akuzativní objekt, jímž je vyjádřen častěji patiens než adresát, neboť sémantická role adresáta je typicky vyjádřena dativem. Právě konfigurace vyjádření strukturního dativu a akuzativu se týká jedna z predikcí, které pro retroaktivní infinitiv formulují Dotlačil/Šimík (2013), tedy že akuzativní téma/patiens se nemůže stát subjektem maticové věty, pokud je ve struktuře přítomen (explicitně vyjádřen) argument v dativu (*Dobroslavě* v příkladu níže) (pro diskusi viz kap. 4.1):

(234) **Ten článek potřebuje rychle přeložit Dobroslavě.*

Pasivizace tématu je možná tehdy, pokud argument v dativu přítomen není:

(235) *Ten článek potřebuje rychle přeložit.*

Tuto teoretickou predikci lze v praxi potvrdit tím, že ADDR/BEN ve všech retroaktivních konstrukcích, v nichž je doložen, získal tvar nominativu a stal se subjektem maticové věty, a že doklady, v nichž by byl přítomný argument v dativu a zároveň v roli subjektu stál strukturně akuzativní argument, se ve vzorku nevyskytují.

Přijatelná a naopak hojně doložená je konstrukce typu *Dobroslava potřebuje ten článek rychle přeložit.* Jak shrnuje Tabulka 21 níže, v RI je vyjádření adresáta/benefaktora nejčastější. Ve všech 159 retroaktivních dokladech je ADDR/BEN v nominativu, u pasivních konstrukcí je to 22 dokladů z 25 (další dva jsou ve formě předložkové fráze a jeden v dativu).

ADDR/BEN	AI		PI		RI		Celkem	
	N	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**
vyjádřený	17	4,1	25	6,0	159	41,0	201	16,4
nevyjádřený	401	95,9	393	94,0	230	59,0	1024	83,6
Celkem	**418**	100	**418**	100	**389**	100	**1225**	100

Tabulka 21: Vyjádření ADDR/BEN.

Z výše uvedeného lze usuzovat, že konstrukce s retroaktivním infinitivem mají stejně jako konstrukce s kanonickým pasivem silnou tendenci k deagentizaci, tedy že agens nejen že není vyjádřen nominativem, ale až na několik případů ani jinou formou není ve větě realizován. Retroaktivní konstrukce pak jsou jasně preferovány v případech, kdy je ve větě přítomen aktant se sémantickou rolí adresáta/benefaktora a kdy je třeba tuto roli povrchově realizovat. V takových větách je retroaktivní infinitiv preferovanější konkurenční formou kanonického pasivu.

6.2.7 Statistické zpracování výsledků

Pro ověření statistické významnosti pozorovaných výsledků byl využit test dobré shody (χ^2) a Fischerův exaktní test. Testy byly uplatněny na výsledky pro všechny tři druhy infinitivů (AI, PI, RI). Jedna z hypotéz práce byla, že retroaktivní infinitivy jsou skryté pasivy, a jejich vlastnosti tak budou podobné. Zároveň se však jedná o struktury formálně aktivní, proto byly testy provedeny také zvlášť pro rozdíly retroaktivních infinitivů a aktivních i pasivních infinitivů (tedy AI x RI, PI x RI).

Podle procentuálních výsledků (popsaných v podkapitolách výše) jsou si retroaktivní a pasivní infinitivy skutečně v několika vlastnostech velmi podobné, a to především co se týče reflexivity slovesa v infinitivu, životnosti subjektu a způsobu vyjádření aktantů.

Srovnání všech tří skupin ukazuje, že rozdíly mezi chováním aktivního, pasivního a retroaktivního infinitivu jsou statisticky významné u všech zkoumaných vlastností. Stejný výsledek přineslo srovnání retroaktivního a aktivního i retroaktivního a pasivního infinitivu. Pro tyto dvojice byl použit Fischerův exaktní test, který ukázal statisticky významné rozdíly u všech vlastností kromě životnosti subjektu u RI a PI, kde je $p = 0{,}7095$, a pozorovaný rozdíl je tak na 70 % dílem náhody.[29]

[29] Konkrétní výsledky statistických testů jsou součástí příloh práce.

Z výsledků testů vyplývá, že ačkoli jsou pozorované vlastnosti PI a RI v mnohém podobné, rozdíly mezi nimi jsou stále signifikantní. Retroaktivní infinitiv je svébytná konstrukce, již můžeme považovat za konkurenční formu pasivu, kterou je vhodné užít v případě, kdy chce mluvčí vyjádřit v pozici subjektu adresáta/benefaktora.

6.2.8 Nejfrekventovanější případy

Kromě obecnějších tendencí diskutovaných v předcházejících oddílech práce byly ve vzorku identifikovány také opakující se (nebo schematicky i sémanticky velmi podobné) konkrétní konstrukce. Slovesa s nejčastějším výskytem celkově ve vzorku obecně (bez zohlednění jednotlivých řídících sloves) shrnuje Tabulka 22:

Řídící sloveso	AI	PI	RI	Celkem
vyhrát	49			49
jmenovat		34	2	36
pomoct			25	25
mít	24			24
být	24			24
prohrát	18			18
připravit		13		13
spojovat	1	11		12
vrátit	2		10	12
opravit			12	12

Tabulka 22: Seznam nejfrekventovanějších sloves pro všechny typy konstrukcí s infinitivem.

Ze sestaveného frekvenčního seznamu infinitivů je patrné, že se zkoumanými řídícími slovesy se nejčastěji pojí infinitiv slovesa *vyhrát*, a to výhradně v aktivních konstrukcích. V seznamu deseti nejfrekventovanějších sloves figuruje i *prohrát*, taktéž pouze v aktivním infinitivu. Častý výskyt těchto dvou sloves lze vysvětlit složením korpusu, v němž dominují publicistické texty s výraznou složkou sportovní publicistiky. Tato dvě slovesa se tak vyskytují ve větách popisujících či komentujících sportovní utkání, zpravidla hokejová nebo fotbalová. Z řídících sloves ve spojení s *vyhrát* figuruje často *zasloužit* (28x), *nezasloužit* (17x), *potřebovat* (3x) a *zasluhovat* (1x), a to ve velmi podobných větách:

(236) *Dneska jsme byli o chlup lepší, zasloužili jsme si vyhrát.*

(237) *Remízový zápas, ve kterém si za předvedený výkon nezasloužilo vyhrát ani jedno mužstvo, tak skončil pro hosty první porážkou.*

Podobná je situace u slovesa *prohrát* (18x s *nezasloužit,* 1x se *zasluhovat*):

(238) *Dnes jsme si opět nezasloužili prohrát, ale pokud nedáme branky, tak vyhrát nemůžeme.*

Druhým nejfrekventovanějším slovesem je *jmenovat*. Toto sloveso se na rozdíl od výše zmíněných *vyhrát* a *prohrát* vyskytuje téměř výhradně v pasivních konstrukcích:

(239) *[…] řekl včera redakci muž z Bašky, který nechtěl být jmenován.*

a pouze dvakrát s retroaktivním infinitivem:

(240) *Například jeden obyvatel Českokrumlovska, který nechce jmenovat […]*

(241) *[…] pak [s]polu se dvěma svými kolegy (zaslouží si jmenovat: Kryštof Lepšík a Anna Datiashvili) a režisérem (Jan Horák) celé představení vymysleli a nazkoušeli.*

Nejčastější je v tomto případě konstrukce s řídícím *nezasloužit* ve významu patrném z vět (239) a (240) sloužící k anonymizaci zdroje citovaných informací, což je rovněž vysvětlitelné převahou publicistických textů v korpusu.

Infinitiv *mít* figuruje ve všech dokladech v morfologicky aktivní konstrukci, dva z dokladů však můžeme považovat za významově blízké pasivu; nejde však o retroaktivní infinitiv, nýbrž o konstrukci blízkou rezultativní alternaci:

(242) *Abych podal návrh na odvolání, nepotřebuji mít zdokumentovaná konkrétní pochybení.*

(243) *I akční hrdinové z parku by si zasloužili mít někde vyvěšenou fotku.*

Ze seznamu nejčastějších sloves celkově i v konstrukcích s retroaktivním infinitivem se ukazují slovesa, která se vyskytují výhradně nebo většinově v retroaktivních konstrukcích: sloveso *pomoct*, které je celkově třetí nejfrekventovanější (ačkoli s poloviční četností výskytu oproti *vyhrát*), je vůbec nejčastějším slovesem v retroaktivních konstrukcích, následují *opravit*, *zaplatit*, *pochválit* a *vrátit*. Slovesa nejčastěji přítomná v konstrukcích s retroaktivním infinitivem shrnuje Tabulka 23.

Sloveso	AI	PI	RI	Celkem
pomoct			25	25
opravit			12	12
zaplatit			11	11
pochválit			11	11
vrátit	2		10	12
přidat			9	9
potrestat		4	7	11
půjčit	1		6	7
nakopnout			6	6
zachovat		3	5	8
vylepšit	1		5	6
vyměnit			5	5
poradit			5	5
podpořit			5	5

Tabulka 23: Seznam nejfrekventovanějších sloves v konstrukcích s retroaktivním infinitivem.

U tří z pěti nejčastějších retroaktivních konstrukcí zaujímá pozici subjektu ve všech dokladech argument se sémantickou rolí adresáta, a sice u sloves *pomoct*, *zaplatit* a *vrátit*:

(244) *Pod záminkou, že ve svém bytě potřebuje s něčím pomoci, vlákal synovce k sobě domů.*

(245) *Víkendový plavby bejvají dobrý a řek jsem Estoncům, že chceme zaplatit v eurech.*

(246) *Platil však pětitisícovkou a chtěl vrátit drobné.*

Druhý typ retroaktivní konstrukce, v němž pozici subjektu zaujímá patiens, je typický pro sloveso *opravit*:

(247) *To, že střecha potřebuje opravit, potvrzuje i místní farář.*

6.3 Diskuse

Z analýzy vzorku retroaktivních konstrukcí a jejich srovnání s aktivními a pasivními konstrukcemi vyplývá několik pozorování: Předně konstrukce s retroaktivním infinitivem ukazují jasnou preferenci dokonavého vidu slovesa v infinitivu, a tíhnou tak ke zdůrazňování ukončenosti děje více než aktivní i pasivní infinitivy.

Reflexivita infinitivu je v datech celkově doložena v minimu případů, v retroaktivních konstrukcích vůbec. Ani reflexivita řídícího slovesa nevykazuje jasné tendence, není pro ni důležitý typ konstrukce (AI, PI, RI), ale konkrétní řídící sloveso: je

typická pro vidovou dvojici sloves *zasloužit/zasluhovat*, a to jak v afirmativním, tak negovaném tvaru.

Podobně jako v pasivních konstrukcích je i v těch retroaktivních obsažen převážně infinitiv tranzitivního slovesa, nicméně retroaktivní infinitiv je možné utvořit i od slovesa intranzitivního, a to proto, že retroaktivní konstrukce umožňuje obsazení subjektové pozice sémantickou rolí adresáta/benefaktora. V takových případech jde o sloveso, které se váže s jedním předmětem v jiném pádu než akuzativu, typicky sloveso *pomoct*/*pomoci*.

Subjekt má dále v pasivních a retroaktivních konstrukcích stejnou distribuci životnosti, a to cca 2/3 životných a 1/3 neživotných subjektů. V aktivních konstrukcích je v pozici subjektu vyjádřen agens. V pasivních a retroaktivních konstrukcích je agens naopak ze subjektové pozice odsunut a vyjádřen může být ve větě jinak nebo zůstat zcela nevyjádřen, což se děje nejčastěji v retroaktivních konstrukcích, v nichž je ACT vyjádřen pouze v 2,6 %. Na rozdíl od aktivních i pasivních infinitivů je v konstrukcích s retroaktivním infinitivem často (ve 41 %) v pozici nominativu vyjádřen adresát/benefaktor. Přestože tak, stejně jako u pasivních konstrukcí, v pozici subjektu nejčastěji stojí patiens, jsou retroaktivní konstrukce konkurenční formou kanonického pasivu pro vyjádření pasivního významu ve větách, v nichž je jmennou frází v nominativu explicitně vyjádřen strukturní dativ – tedy typicky sémantická role adresáta/benefaktora.

7 Závěr

Cílem této práce bylo popsat české konstrukce s retroaktivním infinitivem. Kapitoly 2 a 3 nabídly shrnutí teoretických poznatků v oblastech pro toto téma relevantních, infinitivu a pasivu v češtině a v určitých souvislostech také ve srovnání dalšími jazyky. Následně byla v kapitole 4 analyzována konstrukce s retroaktivním infinitivem na základě dosavadního teoretického bádání, včetně zpřesnění některých dříve formulovaných předpokladů či predikcí týkajících se možností vyjádření strukturně dativních argumentů. V kapitole 5 byly formulovány výzkumné otázky a hypotézy, které byly následně ověřeny výzkumem popsaným v kapitole 6. Tato kapitola je věnována shrnutí práce, vztažení výsledků, jež byly podrobněji popsány v obecné diskusi (kap. 6.3), k formulovaným hypotézám a nastínění dalších možných výzkumných oblastí týkajících se retroaktivních infinitivů a obecněji infinitivních konstrukcí.

1. Retroaktivní infinitivy jsou významově pasivní a svými vlastnostmi se podobají kanonickým pasivům.

> Tato hypotéza byla potvrzena. Retroaktivní infinitivy sdílejí řadu charakteristik s pasivními konstrukcemi, především odsouvají agens z pozice subjektu. U retroaktivních infinitivů nadto zůstává agens důsledněji nevyjádřen. Rozdíly mezi pasivními a retroaktivními konstrukcemi jsou však stále významné a retroaktivní infinitivy tak tvoří samostatnou kategorii a jednu z konkurenčních forem kanonického pasivu.

2. Patiens v akuzativu se nemůže stát subjektem maticové věty, pokud je ve struktuře přítomen argument v dativu, pasivizace patientu je možná tehdy, pokud argument v dativu přítomen není.

Tato hypotéza byla potvrzena částečně. Věty, v nichž by byl syntakticky realizovaný argument v dativu a zároveň stál patiens v roli nominativu, nebyly ve zkoumaném vzorku doloženy. Přijatelnost takových vět však nebyla beze zbytku vyloučena, existují kontexty, v nichž je taková struktura pro české rodilé mluvčí přijatelná. Vysvětlení těchto skutečností si však žádá detailnější výzkum.

3. Zatímco v aktivních větách tvar nominativu získává agens, u vět s retroaktivním infinitivem jsou subjekty v nominativu typicky nominální fráze nesoucí sémantickou roli PAT nebo ADDR/BEN, u kanonického pasivu pak PAT.

Tato hypotéza byla potvrzena. V konstrukcích s kanonickým pasivem stojí v pozici nominativu typicky PAT, v retroaktivních konstrukcích je v roli subjektu PAT doložen v 59 %, ADDR/BEN je doložen ve 41 %.

4. Reflexivita řídícího slovesa má vliv na užití retroaktivního infinitivu.

Retroaktivní infinitiv neovlivňuje užití reflexivního řídícího slovesa více než aktivní nebo pasivní infinitiv. Preference reflexivního tvaru není vlastností retroaktivní (ani jiné infinitivní) konstrukce, ale konkrétních řídících sloves *zasloužit* a *zasluhovat*.

5. Retroaktivní infinitivy plní deagentizační funkci stejně jako kanonické pasivy.

Retroaktivní infinitivy na základě výsledků analýzy plní deagentizační funkci důsledněji než kanonické pasivy, agens je ve větě syntakticky vyjádřen pouze v cca 3 % dokladů.

Ze všech výše uvedených pozorování vyplývá, že konstrukce s retroaktivním infinitivem v češtině lze chápat jako konkurenční formy pasivu, jejichž užití je vhodné především v případech, kdy chce mluvčí vyjádřit v pozici subjektu jinou sémantickou roli než patiens. Analýza provedená na vzorku vět s aktivními, pasivními a retroaktivními infinitivy ukazuje specifické vlastnosti konkrétní české infinitivní konstrukce. Další kroky výzkumu mohou směřovat k vysvětlení toho, proč jsou některé věty, v nichž je syntakticky realizovaný argument v dativu a zároveň patiens v roli nominativu, přijatelné a některé ne. Dále je možné rozšířit výzkumnou oblast na (infinitivní) konstrukce s pasivním významem v dalších jazycích, obzvláště v jiných než angličtina a němčina.

Seznam literatury

Zdroje dat

Křen, M. / Cvrček, V. / Henyš, J. / Hnátková, M. / Jelínek, T. / Kocek, J. / Kováříková, D. / Křivan, J. / Milička, J. / Petkevič, V. / Procházka, P. / Skoumalová, H. / Šindlerová, J. / Škrabal, M. *Korpus SYN, verze 9 z 5. 12. 2021. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2021.* URL: https://www.korpus.cz (poslední přístup 17. 4. 2023).

Biler, S. (2023). Děti z kaváren do polí a továren. IN *A2LARM.* Online deník. 30. 3. 2023. URL: https://a2larm.cz/2023/03/deti-z-kavaren-do-poli-a-tovaren/ (poslední přístup 17. 4. 2023).

Sekundární literatura

Behr, J. (2021). *Konstruktionen mit lassen – Gebrauch und grammatische Bedeutung im heutigen Deutsch*. Dissertation. Hannover: Gottfried Wilhelm Leibniz Universität.

Benešová, E. (1971). Syntax slovesné modality. IN Panevová, J. / Benešová, E. / Sgall, P. *Čas a modalita v češtině.* Praha: Acta Universitatis Carolinae, s. 97–121.

Besters-Dilger, J. / Drobnjakovic, A. / Hansen, B. (2009). Modals in the Slavonic languages. IN de Haan, F. / Hansen, B.: *Modals in the Languages of Europe: A Reference Work*. Berlin: De Gruyter Mouton, s. 167–197.

Caha, P. (2003). K analýze konstrukcí akuzativu s infinitivem v češtině. IN *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity Studia Minora Facultatis Philosophicae Universitatis Brunensis* 51, s. 191–202.

Caha, P. (2017). Akuzativ s infinitivem. IN Karlík, P. / Nekula, M. / Pleskalová, J. (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: https://www.czechency.org/slovnik/AKUZATIV S INFINITIVEM (poslední přístup: 14. 4. 2023)

Daneš, F. (1968). Dostal jsem přidáno a podobné pasívní konstrukce (Studie syntakticko-sémantická). IN *Naše řeč* 51(5), s. 269–290.

Dotlačil, J. (2004). *The syntax of infinitives in Czech*. MA thesis, Tromsø: University of Tromsø.

Dotlačil, J. / Šimík, R. (2013). *Peeling, Structural Case, and Czech Retroactive Infinitives.* IN Junghanns, U. / Fehrmann, D. (eds.). *Formal Description of Slavic Languages: The Ninth Conference*, s. 105–124.

Dvořák, V. (2017). Tranzitivní sloveso. IN Karlík, P. / Nekula, M. / Pleskalová, J. (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: https://www.czechency.org/slovnik/TRANZITIVNÍ SLOVESO (poslední přístup: 17. 4. 2023).

Fried, M. (2013). Pojem konstrukce v konstrukční gramatice. IN *Časopis pro moderní filologii* 95, s. 9–27.

Fried, M. / Lipská, K. (2020). Dvě relativizační strategie v češtině: konstrukčněgramatický přístup. IN *Naše řeč* 103(1–2), s. 37–54.

Genserová, B. (2019). *Česká modální konstrukce „nepotřebuji + inf.“ s významem ‚není nutné, abych‘.* Praha: FF UK, bakalářská práce.

Giger, M. (2009). Aspekte des Sprachkontakts bei Genus verbi und Resultativ im Westslavischen. IN Scholze, L. / Wiemer, B. *Von Zuständen, Dynamik und Veränderung bei Pygmäen und Giganten. Festschrift für Walter Breu zu seinem 60. Geburtstag.* Bochum: Brockmeyer, s. 111–127.

Gisborne, N. / Patten, A. (2011). Construction grammar and grammaticalization. IN *The Oxford Handbook of Grammaticalization*. Oxford University Press, s. 92–104. URL http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199586783.001.0001/oxfordhb-9780199586783-e-8, s. 1–9 (poslední přístup 17. 4. 2023).

GRAMMIS: Schneider, R. / Lang, Ch. (2022). Das grammatische Informationssystem grammis – Inhalte, Anwendungen und Perspektiven. IN *Zeitschrift für germanistische Linguistik*, 50(2). Berlin/Boston: de Gruyter, 407–427.

Grepl, M. (1973). K podstatě modálnosti. IN *Otázky slovanské syntaxe*. III. Brno: Univerzita J.E. Purkyně.

Grepl, M. / Karlík, P. (1983). *Gramatické prostředky hierarchizace sémantické struktury věty*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně.

Grepl, M. / Karlík, P. (1986). *Skladba spisovné češtiny*. Praha: SPN.

Grepl, M. / Karlík, P. (1998). *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia.

Hansen B. (2010). Another Piece of the Infinitive Puzzle: the Czech Frustrative Construction ne a ne zapršet. IN Bičan, A. et al. (eds.). *Karlík a továrna na lingvistiku. Prof. Petru Karlíkovi k šedesátým narozeninám.* Brno: Host, s. 166–178.

Hansen, B. (2017). Gramatikalizace. IN Karlík, P. / Nekula, M. / Pleskalová, J. (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: https://www.czechency.org/slovnik/GRAMATIKALIZACEHantson 1984 (poslední přístup 17. 4. 2023).

Hausenblas, K. (1963). Slovesná kategorie výsledného stavu v dnešní češtině. IN *Naše řeč* 46, s. 13–28.

Heine, B. (1993). *Auxiliaries: Cognitive Forces and Grammaticalization*. New York: Oxford University Press.

Heine, B. (2003). Grammaticalization. IN Joseph, B. D. / Janda, R. D. *The Handbook of Historical Linguistics*. S.l.: Blackwell Publishing, s. 575–601.

Jespersen, O. (1940). *Modern English Grammar on Historical Principles. Part V. Syntax*. Fourth Volume. Copenhagen: Ejnar Munksgaard.

Karlík, P. (2012). Brzdy pasiva. IN *Opera Slavica* 22, s. 57–65.

Karlík, P. (2017a). Auxiliár. IN Karlík, P. / Nekula, M. / Pleskalová, J. (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny.* URL: https://www.czechency.org/slovnik/AUXILI%C3%81R (poslední přístup 16. 4. 2023).

Karlík, P. (2017b). Pasivum. IN Karlík, P. / Nekula, M. / Pleskalová, J. (eds.). CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovnik/PASIVUM (poslední přístup: 16. 3. 2023)

Karlík, P. / Veselovská, L. (2009). Infinitive Puzzle. IN Ziková, M. / Dočekal, M. *Czech in Formal Grammar.* München: Lincom Europa, 2009. s. 197–213.

Karlík, P. / Štícha, F. (2011). Některé jevy nominalizace. IN *Kapitoly z české gramatiky*. Praha: Academia, s. 923–944.

Karlík, P. a kol. (1995). *Příruční mluvnice češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Koenitz, B. (1972). Genus Verbi in Infinitivkonstruktionen Der Tschechischen Sprache Der Gegenwart. IN *Zeitschrift Für Slawistik* 17(1), s. 636–646.

Králíková, K. (1980). Pasívum v generativním popisu češtiny. IN *Slovo a slovesnos*t 41(2)*,* s. 118–126.

Kyncl, J. (2008). *Semi-Lexical Heads in Czech Modal Structures*. Dissertation, University of Wolverhampton.

Lehečková E. / Januška, J. (2020). Tematický infinitiv v češtině v rámci středoevropského jazykového prostoru. IN *Naše řeč* 103(5), s. 409–429.

Lenz, A. N. (2013). Three „competing" auxiliaries of a non-canonical passive. On the German GET passive and its auxiliaries. IN Alexiadou A. / Schäfer F. *Non-Canonical Passives.* John Benjamins Publishing Company, s. 63–94.

Lopatková, M. a kol. (2020). *VALLEX 4.0*. LINDAT/CLARIAH-CZ Digital Library at the Institute of Formal and Applied Linguistics, Faculty of Mathematics and Physics, Charles University.

Macurová, P. (2009). *Kontrolové infinitivy*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita.

MČ3: Daneš, F. a kol. (1987). *Mluvnice češtiny. 3, Skladba*. Praha: Academia.

Načeva-Marvanová, M. (2010). *Perfektum v současné češtině: korpusová studie jeho gramatikalizace na bázi Českého národního korpusu*.

Oliva, K. (2001). Reflexe reflexivity reflexiv. IN *Slovo a slovesnost* 62(3), s. 200–207.

Panevová, J. (1973). Věty se všeobecným konatelem. IN *Studia Slavica Pragensia*. Praha: UK, s. 133–144.

Panevová, J. (1996). More Remarks on Control. IN Hajičová, E. / Leška, O. (eds.). *Prague Linguistic Circle Papers 2*, s. 101–120.

Panevová, J. (2003). O jednom typu kauzativní konstrukce v češtině. IN Banyś, W. / Bednarczuk, L. (eds.). *Etudes linguistiques romano-slaves offertes à Slanislaw Karolak*, s. 379–385.

Panevová, J. (2008). České konstrukce tzv. slovanského akuzativu s infinitivem. IN *Slovo a slovesnost* 69, s. 163–175.

Panevová, J. (2011). On the Syntax and Semantics of Czech Infinitival Constructions: A Case Study. IN *Слово и язык. Сборник статей к восьмидесятилетию академика Ю. Д. Апресяна. Языки славянских культур, Москва*, s. 541–551.

Panevová, J. (2014). *Mluvnice současné češtiny. 2. Syntax češtiny na základě anotovaného korpusu*. Praha: Karolinum.

Panevová, J. (2017). K marginálním infinitivním konstrukcím (zejména v češtině). IN *Slavia, časopis pro slovanskou filologii* 86(2), s. 1–11.

Panevová, J. / Karlík, P. (2017a). Reflexivní sloveso. IN Karlík, P. / Nekula, M. / Pleskalová, J. (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: https://www.czechency.org/slovnik/REFLEXIVN%C3%8D%20SLOVESO (poslední přístup 17. 4. 2023).

Panevová, J. / Karlík, P. (2017b). Rezultativ. IN Karlík, P. / Nekula, M. / Pleskalová, J. (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: https://www.czechency.org/slovnik/REZULTATIV (poslední přístup 17. 4. 2023).

Panevová, J. / Rosen, A. (2011). Zvláštní případy shody: doplněk u infinitivu. IN *Kapitoly z české gramatiky.* Praha: Academia, s. 900–909.

Perissutti, A. M. (2010). Analytické kauzativní konstrukce v češtině. IN Bičan, A. et al. (eds.). *Karlík a továrna na lingvistiku. Prof. Petru Karlíkovi k šedesátým narozeninám.* Brno: Host, s. 355–367.

Poldauf, I. (1960). Diskuse o infinitivu. K článku Karla F. Svobody „Mluvnická povaha infinitivu v současné spisovné češtině“. IN *Slovo a slovesnost* 21(2), s. 118–127.

Půda, A. (2018). The reflexive verbal form and the infinitive in Czech. IN *Korpus – gramatika – axiologie* 18, s. 35–62.

Rybová, M. (2018). Konstrukce *ne a ne* + infinitiv a její německé protějšky. IN *ARANEA* 2018, s. 125–133.

Slovník spisovného jazyka českého (1960–1971). Praha: Academia. URL: https://ssjc.ujc.cas.cz/ (poslední přístup: 14. 4. 2023).

Svoboda, K. (1962). *Infinitiv v současné spisovné češtině*. Nakl. Československé akademie věd.

Šmilauer, V. (1966). *Novočeská skladba*. Praha: SPN.

Štícha, F. (1979). K užívání a významu dvojí formy trpného rodu v současné spisovné češtině. IN *Naše řeč* 62(2), s. 57–71.

Štícha, F. (1990). K užívání opisného pasíva v současné češtině. IN *Naše řeč* 73(2), s. 63–73.

Štícha, F. (2011). Pasivum, reflexivní deagentiv a implicitní pasiv. IN *Kapitoly z české gramatiky.* Praha: Academia, s. 809–857.

Štícha, F. (2013). *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia.

Taraldsen Medová, L. (2017). Nadzvednutí. IN Karlík, P. / Nekula, M. / Pleskalová, J. (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: https://www.czechency.org/slovnik/NADZVEDNUTÍ (poslední přístup: 14. 4. 2023).

Toops, G. H. (1992). Causativity in Czech: The Verbs dá(va)t and nech(áv)at. IN *Canadian Slavonic Papers / Revue Canadienne Des Slavistes* 34(1/2), s. 39–56.

Uličný, O. (2010). Komponentová analýza predikátu a hierarchizace propozice. IN Čmejrková, S. / Hoffmannová, J. (eds.). *Užívání a prožívání jazyka.* Praha: Karolinum, s. 39–44.

Veselovská, L. (2009). Možnosti generativní klasifikace infinitivu. IN *Slovo a slovesnost* 70(4), s. 314–326.

Veselovská, L. / Karlík, P. (2004). Analytic Passives in Czech. IN *Zeitschrift Für Slawistik* 49, s. 163–235.

Wagner, R. (2011). *Reflexivní slovesa v češtině a prognóza jejich ekvivalentů v němčině*. Dizertační práce. Brno: MU.

Wood, J. et al. (2022). Some notes on the "needs washed" construction. IN *Yale Working Papers in Grammatical Diversity* 4(2), s. 1–19.

Seznam tabulek

Tabulka 1: Absolutní frekvence infinitivních konstrukcí ve vzorku 1000 dokladů. 47
Tabulka 2: Celková distribuce infinitivních konstrukcí. 53
Tabulka 3: Frekvence jednotlivých forem infinitivních konstrukcí ve vzorku 1000 dokladů. 54
Tabulka 4: Složení vyváženého vzorku. 56
Tabulka 5: Distribuce tranzitivity. 57
Tabulka 6: Vid infinitivů v jednotlivých typech konstrukcí. 59
Tabulka 7: Distribuce vidu u infinitivů v konstrukcích s afirmativním a negovaným řídícím slovesem, absolutní hodnoty. 59
Tabulka 8: Distribuce vidu u infinitivů v konstrukcích s afirmativním a negovaným řídícím slovesem, procentuální rozdělení. 59
Tabulka 9: Distribuce vidu u infinitivů v konstrukcích s řídícím *nepotřebovat.* 60
Tabulka 10: Distribuce vidu ve zkoumaném vzorku a v korpusu SYN2020. 61
Tabulka 11: Distribuce reflexivity. 62
Tabulka 12: Distribuce reflexivity řídícího slovesa. 63
Tabulka 13: Distribuce reflexivity pro jednotlivá řídící slovesa. 64
Tabulka 14: Distribuce životnosti. 66
Tabulka 15: Distribuce životnosti subjektu u řídících sloves *zasloužit* a *zasluhovat.* 66
Tabulka 16: Distribuce osobovosti životných subjektů. 67
Tabulka 17: Realizace ACT. 69
Tabulka 18: Formy vyjádření ACT. 71
Tabulka 19: Obligatornost a přítomnost PAT v povrchové struktuře. 71
Tabulka 20: Formy vyjádření PAT. 72
Tabulka 21: Vyjádření ADDR/BEN. 74
Tabulka 22: Seznam nejfrekventovanějších sloves pro všechny typy konstrukcí s infinitivem 75
Tabulka 23: Seznam nejfrekventovanějších sloves v konstrukcích s retroaktivním infinitivem. 77

Seznam příloh

Příloha 1: Výsledky statistických testů

Přílohy

Příloha 1: Výsledky statistických testů

	AI	PI	RI	P	Chi-sq., df	Signif.
VID				<0,0001	120.9, 2	ANO
dokonavý	210	193	316			
nedokonavý	208	225	73			
TRANZITIVITA				<0,0001	187,6, 2	ANO
netranzitivní	129	0	31			
tranzitivní	289	418	358			
REFLEXIVITA INF				<0,0001	59,29, 2	ANO
nereflexivní	375	409	389			
reflexivní	43	9	0			
REFLEXIVITA ŘS				0,0144	8,482, 2	ANO
nereflexivní	254	263	273			
reflexivní	164	155	116			
SUBJEKT				<0,0001	86,59, 2	ANO
neživotný	39	138	134			
životný	379	280	255			
AGENS				<0,0001	1050, 2	ANO
nevyjádřený	0	385	378			
vyjádřený	418	33	11			
NOM				<0,0001	1378, 4	ANO
ACT	416	14	0			
PAT	0	22	159			
ADDR	0	382	230			

	PI	RI	P	signifikantní
VID			<0,0001	ANO
dokonavý	193	316		
nedokonavý	225	73		
TRANZITIVITA			<0,0001	ANO
netranzitivní	0	31		
tranzitivní	418	358		
REFLEXIVITA INF			0,0039	AN
nereflexivní	409	389		
reflexivní	9	0		
REFLEXIVITA ŘS			0,0307	ANO
nereflexivní	263	273		
reflexivní	155	116		
subjekt			0,7095	NE
neživotný	138	134		
životný	280	255		
AGENS			0,0017	ANO
nevyjádřený	385	378		
vyjádřený	33	11		

NOM – CHISQUARE 154,6, 2			<0,0001	ANO
ACT	14	0		
PAT	22	159		
ADDR	382	230		

	AI	**RI**	**P**	**signifikantní**
VID			<0,0001	ANO
dokonavý	210	316		
nedokonavý	208	73		
TRANZITIVITA			<0,0001	ANO
netranzitivní	129	31		
tranzitivní	289	358		
REFLEXIVITA INF			<0,0001	ANO
nereflexivní	375	389		
reflexivní	43	0		
REFLEXIVITA ŘS			0,0061	ANO
nereflexivní	254	273		
reflexivní	164	116		
SUBJEKT			<0,0001	ANO
neživotný	39	134		
životný	379	255		
AGENS			<0,0001	ANO
nevyjádřený	0	378		
vyjádřený	418	11		
NOM			n/a	n/a
ACT	416	0		
PAT	0	159		
ADDR	0	230		